

Društveni položaj azilanata islamske vjeroispovijesti u Hrvatskoj

Delić, Lara

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:127320>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Lara Delić

**DRUŠTVENI POLOŽAJ AZILANATA ISLAMSKE
VJEROISPOVIJESTI U HRVATSKOJ**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Siniša Zrinščak

Zagreb, 2022.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Razgraničenje pojmova: migrant, izbjeglica, tražitelj azila, azilant	2
3. Pravo na azil u međunarodnom pravu	3
3.1. Pravo na azil u Europi	6
4. Azil u Hrvatskoj	7
4.1. Pravni okvir	8
4.2. Integracija izbjeglica u Hrvatskoj	9
4.3. Uloga organizacija civilnog društva	11
4.4. Stavovi prema izbjeglicama	13
5. Islam i Zapad	16
5.1. Islam u Hrvatskoj	19
6. Istraživanje	22
6.1. Metodologija istraživanja	22
6.1.1. Uzorak	23
6.1.2. Postupak provedbe intervjua	24
6.1.3. Postupak analize	26
6.2. Prikaz rezultata	27
6.2.1. Nedostatci sustava prihvata	27
6.2.2. Nedostatak informacija	29
6.2.3. Važnost podrške civilnog društva, zajednice i uključenost u društveni život	30
6.2.4. Nedostatak financijske podrške	31
6.2.5. Diskriminacija	32
6.2.6. Pozitivni aspekti	34
6.3. Rasprava	35
7. Zaključak	39
8. Literatura	41
9. Prilog	47

Društveni položaj azilanata islamske vjeroispovijesti u Hrvatskoj

Premda pretežito tranzitna država, Hrvatska je za jedan broj izbjeglica postala ili će postati stalni dom. Ulaskom u program preseljenja i premještanja Europske unije, taj broj posljednjih godina značajno raste. Integracija stranaca u homogeno hrvatsko društvo nije jednostavan zadatak sam po sebi, a činjenica da tražitelji azila i azilanti dolaze iz pretežito islamskih država mogla bi predstavljati dodatni izazov za kreatore integracijskih politika, azilante i stanovništvo. Razlog tome je, s jedne strane, upitna kompatibilnost islamske i hrvatske kulture, a s druge strane, poražavajuća prisutnost islamofobije u europskim državama. Navedene okolnosti bile su motivacija za provođenje kvalitativnog istraživanja s azilantima islamske vjeroispovijesti koji već neko vrijeme žive u Republici Hrvatskoj. Ono je provedeno s ciljem stjecanja boljeg uvida u društveni položaj ove populacije. Kao tehnika prikupljanja podataka korišten je dubinski intervju, a ukupno je sudjelovalo 10 ispitanika različitih demografskih obilježja. Podatci istraživanja pružili su nova saznanja o njihovim dosadašnjim iskustvima života u Hrvatskoj i s kakvim se izazovima i teškoćama susreću u različitim aspektima svakodnevnice. Analizom odgovora izvedeni su konkretni načini za poboljšanje njihovog društvenog položaja. U radu je kroz teorijski pregled prikazan i sustav azila u Hrvatskoj, čimbenici koji utječu na sukob zapadnjačkih i islamskih vrijednosti, prisutnost islamofobije u Europi te pregled povijesti odnosa Hrvatske i islama.

Ključne riječi: azil, izbjeglice, Hrvatska, islamofobija, religija

Social Circumstances of Muslim Refugees in Croatia

Although mostly considered a transit country, for a certain number of refugees Croatia became or will become a permanent home in the future. By entering the European Union's relocation and resettlement program, this number is significantly on the rise. Integration of foreigners into the homogenous Croatian society is not a simple task and majority of asylum seekers and refugees coming from Islamic countries could possibly make this process even more challenging for policy makers, refugees and society in general. The reason for this, on one hand, is a questionable compatibility between Islamic and Croatian culture and, on the other hand, an undeniable presence of Islamophobia in European countries. These circumstances led to conducting a qualitative research with Muslim refugees which now have lived in Croatia for some time. It was conducted with the aim of gaining a valuable insight in their current social circumstances. Ten people participated and shared their experiences during in-depth interviews. The research provided new knowledge on their experiences of living in Croatia and challenges they face being refugees in this country. Certain ideas for improving refugees' social status in Croatia derived from the analysis of the obtained data. The paper also provides a theoretical overview of asylum in Croatia, factors that impact the conflict between the West and Islam, presence of Islamophobia in Europe and the relationship of Croatia and Islam in history.

Keywords: asylum, refugees, Croatia, Islamophobia, religion

Ja, Lara Delić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Lara Delić

20.09.2022.

1. Uvod

Aktualna izbjeglička kriza, ujedno i najveća još od druge polovice prošlog stoljeća, jedan je od najkompleksnijih izazova s kojim se države Europe, ali i svijeta trenutno moraju suočiti (Dinas i sur., 2019). Većina izbjeglih ljudi koji su od 2015. godine do danas zatražili azil u europskim državama, u Europu je ušlo putem takozvanog „balkanskog koridora“. Za veći dio izbjeglica, države balkanskog koridora, u koje se ubraja i Republika Hrvatska, ne predstavljaju željenu destinaciju te se iz tog razloga u literaturi često nazivaju tranzitnim državama. Uzrok tome se pretežito nalazi u povoljnijoj ekonomskoj situaciji u razvijenijim državama Europske unije, što za izbjeglice i migrante također znači veću mogućnost ostvarivanja prava i napredovanja (Župarić-Iljić i Valenta, 2019). Broj zahtjeva za azil podnesenih u Republici Hrvatskoj stoga je nizak u odnosu na sjeverne i zapadne države Europske unije (Esterajher, 2015). Primjerice, u 2015. godini, na samom vrhuncu izbjegličke krize, kada je na području Europske unije podneseno više od 1.2 milijuna zahtjeva za azil, u Hrvatskoj ih je ukupno podneseno svega 140 što ju je tada učinilo državom s najmanjim brojem zahtjeva u cijeloj Uniji (Eurostat, 2016).

Ipak, za jedan broj izbjeglica, Hrvatska je postala ili će u budućnosti postati stalni dom. U razdoblju od 2006. do sredine 2022. godine, ovdje je odobreno pravo na azil za 896 osoba (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2022). Od toga, značajan broj čine osobe koje su došle putem programa premještanja i preseljenja Europske unije kojim se članice obavezuje da prime razmjerni broj izbjeglica kako bi se pomoglo onim državama koje su snosile nerazmjerno opterećenje unutar krize. Hrvatska se tako obavezala u budućnosti primiti 1583 osobe (Ajduković i sur., 2019:17) što će ovu temu učiniti još relevantnijom u skoroj budućnosti. Proteklih je godina većina zahtjeva za azil podnesena od strane osoba koje dolaze iz pretežito islamskih država (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2022). Dolazak osoba različite kulturološke i religijske podloge izbjegličkoj krizi dodaje jednu novu dimenziju. Duga povijest razmirica između islamskog i zapadnog svijeta (Foner, 2015), relativno mala zajednica muslimana koja je ujedno kulturološki slična hrvatskom stanovništvu (Zrinščak, 2014) i neporeciva prisutnost islamofobije u Europi (Zunes, 2017) samo su neki od faktora koji dovode u pitanje društveni položaj azilanata islamske vjeroispovijesti u Hrvatskoj.

U ovom radu će sažeto biti prikazan sustav azila u Hrvatskoj - od pravnih odredbi isprepletenih s međunarodnim i europskim pravom do uloge civilnog društva i izazova u praksi. Potom će biti dan pregled interakcije islama i Zapada u kontekstu izbjegličke krize te interakcije islama i Hrvatske kroz proteklih nekoliko desetljeća. Ove dvije teme, sustav azila i islam u hrvatskom kontekstu, biti će objedinjene kroz prikaz kvalitativnog istraživanja provedenog u 2022. godini s azilantima islamske vjeroispovijesti. Cilj istraživanja jest stjecanje uvida u društveni položaj ove populacije, a provedeno je sa svrhom pisanja diplomskog rada. Unatoč statusu tranzitne države, u hrvatskoj literaturi već se mogu pronaći i istraživanja i izvješća vezana uz kvalitetu života azilanata pa je, stoga, jedinstveni doprinos ovog rada upravo u uvođenju religijske dimenzije u diskurs. Iako se samo istraživanje, provedeno u obliku dubinskog intervjua, prvenstveno bavi različitim aspektima života azilanata, njihov je religijski identitet, u većoj ili manjoj mjeri, isprepleten sa svakodnevicom koju proživljavaju.

2. Razgraničenje pojmova: migrant, izbjeglica, tražitelj azila, azilant

Radi lakšeg razumijevanja teksta, prije svega treba objasniti pojmove kojima se definiraju skupine ljudi o kojima će u radu biti riječ. U kontekstu izbjegličke krize u stručnoj literaturi učestalo se spominju tri kategorije – migranti, izbjeglice i tražitelji azila. Pojam *migranta* odnosi se na one osobe koje su iz raznih razloga svojevolumno napustile državu podrijetla. Premda njihove životne okolnosti mogu biti izazovne i teške, boravak u domovini za ove osobe ne predstavlja izravnu ugrozu njihova života ili sigurnosti. Pojam *izbjeglica* je podložan različitim definicijama. Nerijetko se primjenjuje za one osobe koje su bile primorane napustiti državu podrijetla jer je ondje postojala objektivna prijetnja za njihovu sigurnost, te im je na temelju te činjenice u nekoj drugoj državi priznat i službeni status odnosno odobreno im je pravo na azil. Uz ovu se kategoriju veže i pojam *tražitelja azila* koji se odnosi na osobe koje su pokrenule zahtjev za odobrenjem ovog statusa, no o njemu još nije donesena odluka (UNESCO: prema Deslandes i Anderson, 2019).

S druge strane, Konvencija o statusu izbjeglica pojam izbjeglice ne veže uz pravni status koji je osobi dodijeljen već isključivo uz okolnosti zbog kojih osoba napušta svoju domovinu (UNHCR, 2021.). Po takvoj se definiciji, izbjeglicama se mogu

nazivati sve osobe koje su bile primorane napustiti svoju državu neovisno jesu li okolnosti odlaska službeno dokazane, je li im neka država pružila međunarodnu zaštitu ili je li postupak za takav status uopće pokrenut, a dodjeljivanje pravnog statusa izbjeglice ima deklaratorni, a ne konstitutivni karakter. Drugim riječima, osoba ne postaje izbjeglica kada ju neka država službeno proglasi izbjeglicom, već to postaje u trenutku kada su nastupile definirane okolnosti.

Kako bi se izbjegla konfuzija, u Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti iz 2018. godine koristi se pojam „azilant“ čiji se istoznačni prijevod ne može naći u engleskom jeziku. U Zakonu ova riječ predstavlja izbjeglicu kojoj je ujedno i priznato pravo na azil (Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, 2018) te će se u skladu s time koristiti u ovom radu. Pojam izbjeglice također će biti korišten u onim dijelovima teksta gdje nije upitno ili relevantno je li pravo na azil već priznato ili nije.

3. Pravo na azil u međunarodnom pravu

Pojam *azila* može se definirati kao „*zaštita koju država pruža na svom teritoriju ili nekom drugom mjestu koje je pod kontrolom njezinih tijela¹ osobi koja ju traži*“ (Gil-Bazo, 2015:1). Mogućnost države da pruži azil određenoj osobi smatra se svojevrsnom ekspresijom njezina suvereniteta u kojoj država daje zaštitu državljanima drugih država, dok od tih istih država očekuje da njezinu odluku poštuju. Sama pojava azila u povijesti je bila prisutna puno prije formiranja pravnog okvira koji regulira zaštitu izbjeglica, no danas je pravni aspekt nedvojbeno ključan radi boljeg razumijevanja i reguliranja položaja izbjeglica u svijetu i Europi. On se počeo razvijati u 20. stoljeću, posebice u razdoblju između Prvog i Drugog svjetskog rata kada se izbjeglice počinju promatrati kao ranjiva grupa ljudi za koju međunarodna zajednica mora preuzeti određeni stupanj odgovornosti (Gil-Bazo, 2015).

Pri završetku Drugog svjetskog rata nastao je i presudni dokument vezan uz zaštitu izbjeglica koji je ujedno i temelj rada Ureda Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice (UNHCR), najistaknutijeg tijela nadležnog za zaštitu izbjeglica na međunarodnoj razini, Konvencija o statusu izbjeglica iz 1951. godine. Konvencija je prvotno bila zamišljena kao dokument kojim će se odgovoriti na pravna pitanja vezana

¹ primjerice prostorije veleposlanstva ili ratni brodovi

uz izbjeglice u Europi nakon Drugog svjetskog rata, no Protokolom iz 1967. godine njezina se primjena diže na globalnu razinu. Izvorište Konvencije je članak 14. Opće deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine koji spominje azil kao pravo na zaštitu koje mogu zatražiti osobe u određenim situacijama. Važnost Konvencije najviše proizlazi iz toga što nadomješta prethodne specifične dokumente međunarodnog prava kojima su se do tada regulirala prava i obaveze različitih kategorija izbjeglih ljudi te izbjeglice objedinjuje u jedinstvenoj definiciji (UNHCR, 2021). Ona definira izbjeglicu kao „osobu koja se zbog osnovanog straha od proganjanja radi svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili političkog mišljenja, ne može ili ne želi vratiti u svoju državu podrijetla“ (UNHCR, 2021:3).

Druga ključna odredba Konvencije odnosi se na načelo zabrane prisilnog vraćanja² (Hatton, 2017). UNHCR, čija je temeljna dužnost zaštita prava proizašlih iz Konvencije, ističe načelo zabrane prisilnog udaljenja ili vraćanja kao ključno i najvažnije u zaštiti izbjeglica, a ono nalaže da se osoba ne smije protjerati iz neke države ili vratiti na područje iz koje je izbjegla kada postoji osnovana opasnost za njezin život ili slobodu (UNHCR, 2021.). Ova odredba se primjenjuje čak i kada osoba u pitanju ne zadovoljava sve uvjete da stekne status izbjeglice (Hatton, 2017).

Treća važna odredba je ona koja nalaže da ilegalni ulazak ili boravak u državi nije osnova na kojoj se može temeljiti odbijanje zahtjeva za stjecanjem izbjegličkog statusa te nije okolnost koja bi ikako trebala utjecati na ishod tog zahtjeva (Hatton, 2017). Naime, Konvencija predviđa mogućnost da se tražitelji azila nađu u situaciji gdje će potencijalno prekršiti pravila vezana uz migracije te se od države očekuje da u takvim okolnostima pokaže određeni stupanj razumijevanja i fleksibilnosti.

Prilikom primjene navedenih odredbi izričito je zabranjeno diskriminiranje na bilo kojoj od zaštićenih osnova, ali predviđena su i ograničenja primjene. Tako se prava i obaveze iz Konvencije neće odnositi na osobe kod kojih postoji osnovana sumnja da su počinile određene vrste zločina ili koje su svojim postupcima doprinijele ciljevima u sukobu s ciljevima Ujedinjenih naroda. Isto se neće primjenjivati i na one skupine koje zaštitu i prava ostvaruju putem drugih tijela Ujedinjenih naroda (UNHCR, 2021).

² eng. *non-refoulement*

Konvencija prepoznaje nekoliko razina veze koju izbjeglica može imati s državom u koju je došla te će o tome ovisiti i obujam prava dodijeljen Konvencijom. Najviši stupanj se naziva odnos dopuštenog boravka koji se odnosi na statute poput međunarodne zaštite ili dodijeljenog azila. Također, važno je spomenuti da su standardi za postupanje s izbjeglicama koje Konvencija propisuje minimalni te države imaju pravo izbjeglicama različitih statusa dodijeliti veću, ali nipošto nižu, razinu prava nego što je to propisano Konvencijom. Konvencija također nalaže da izbjeglica ima pravo ostanka u državi s kojom je u odnosu dopuštenog boravka sve dok traju okolnosti zbog kojih je ostvarila status izbjeglice (Giljević i sur., 2020).

Konkretna prava koja Konvencija pruža izbjeglicama dijele se u nekoliko poglavlja. Primjerice, prvo poglavlje prava tiče se pravnog statusa te se odnosi na zaštitu prethodno stečenih prava³, omogućavanje stjecanja pokretne i nepokretne imovine i prava što proizlaze iz toga i drugih. Dalje se spominju prava u kategoriji lukrativnog zanimanja koja pokrivaju pravo na zaposlenje, pravo na obavljanje samostalne djelatnosti te pravo na bavljenje slobodnim zanimanjem. U poglavlju socijalne skrbi se navode prava iz radnog zakonodavstva poput radnih sati, naknada i plaćenih dopusta. Kroz poglavlje administrativne pomoći spominje se dužnost države ugovornice da pruži administrativnu pomoć izbjeglici kada je to potrebno, da izda dokumente koje inače izdaje strancima i valjanu ispravu o identitetu te putnu ispravu pod određenim uvjetima, da omogući slobodu kretanja i odabira boravišta te prijenos imovine izbjeglice s teritorija države ugovornice u zemlju koja je izbjeglicu primila. Članak 34. ovog poglavlja govori o prirodjenju i dužnosti države da uloži poseban trud kako bi olakšala postupak asimilacije osobe u društvo (UNHCR, 2021).

Konvencija u ostvarenju navedenih prava inzistira da postupci za izbjeglice budu barem jednako povoljni kao što su i za druge strance, a u određenim člancima čak naglašava da postupak za izbjeglice treba biti istovjetan kao i za državljane države ugovornice ili istovjetan s mogućnošću djelomičnog ograničenja pod određenim uvjetima – ovisno o kojoj skupini prava je riječ (UNHCR, 2021).

³ primjerice, prava vezana uz bračnu zajednicu

3.1. Pravo na azil u Europi

Premda je Konvencija o statusu izbjeglica iz 1951. dokument koji se primjenjuje na međunarodnoj razini, u Europi se može istaknuti jedan od temeljnih pravnih instrumenata Vijeća Europe - Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda kao ključan dokument vezan za zaštitu izbjeglicu. Uz nju presudnu važnost ima Europski sud za ljudska prava čija je osnovna zadaća zaštita prava zajamčenih Konvencijom. Iako pravo na azil u samoj Konvenciji nije spomenuto izričito, kroz bogatu sudsku praksu uspostavljeni su brojni standardi i načela ophođenja prema tražiteljima azila i izbjeglicama (Lalić Novak, 2014).

Kada je riječ o pravu Europske unije, važno je spomenuti Povelju Europske unije koja ističe važnost integracije i razvoja integracijskih politika. Nastavno na to, relevantan je i Ugovor iz Lisabona zbog odredbe koja ovlašćuje tijela Unije da kroz određene mjere i programe utječu na države članice s ciljem da integracija izbjeglica i migranata bude na što uspješnija (Giljević i sur., 2020). Dalje se ističu i Direktiva o prihvatu iz 2003. godine koja definira minimalne standarde prilikom prihvata tražitelja azila, Dublinska uredba iz 2003. godine koja navodi standarde i načine kako se određuje koja je država članica nadležna za pojedini zahtjev, Direktiva o kvalifikaciji iz 2004. godine koja navodi minimalne kriterije za izbjeglice i tražitelje međunarodne zaštite te što zaštita treba sadržavati te Direktiva o postupku iz 2005. godine koja definira minimalne standarde prilikom procesa vezanih uz status izbjeglice (Lalić, 2009).

Pitanje azila unutar Europske unije konstantno je razapeto između težnje Unije da implementira svoje politike na države članice i nacionalnog suvereniteta pojedine države, dok je istovremeno prisutan konflikt između zaštite ljudskih prava i zaštite granica i kontrole migracija (Peers, 2016). Ugovor o osnivanju Europske unije (UFEU) nalaže da će Europska unija oblikovati „*zajedničku politiku azila, useljavanja i kontrole vanjskih granica, koja se temelji na solidarnosti među državama članicama i koja je pravedna prema državljanima trećih zemalja*“ (EUR-Lex, 2022). Primjer takve politike na naddržavnoj razini je program premještanja i preseljenja⁴ Europske komisije iz 2015. godine, razvijen s namjerom da unaprijedi način rukovođenja izbjegličkom krizom na teritoriju Unije i šire (Europska komisija, 2016). U okviru

⁴ eng. *relocation and resettlement*

ovog programa, termin premještanja se odnosi na premještanje tražitelja azila iz jedne države članice EU u drugu, s ciljem smanjenja opterećenja na države koje bi inače bile nadležne voditi postupke za odobrenje azila za prevelik broj osoba. U ovoj konkretnoj situaciji, to se ponajviše odnosilo na Grčku i Italiju. Termin preseljenja se odnosi na postupak seljenja osoba iz trećih država u neku od država članica Europske unije čija se važnost ne očituje samo u pomoći samim izbjeglicama nego i činu solidarnosti prema trećim državama koje snose nerazmjerni teret zbrinjavanja izbjeglica na globalnoj razini (European Resettlement Network, 2022).

4. Azil u Hrvatskoj

Istraživanja vezana uz izbjeglice u Hrvatskoj ovu tematiku u većem dijelu istražuju u kontekstu Hrvatske kao tranzitne države što ne iznenađuje obzirom da je od 2015. do 2016. godine kroz Hrvatsku prošlo čak 658 068 izbjeglica (Medlobi i Čepo, 2018) dok je broj zahtjeva za azil u posljednjih nekoliko godina je relativno nizak u odnosu na ostale države članice Europske unije te je među podnesenim zahtjevima vrlo niska stopa onih koji su odobreni. Samo u 2021. godini više od 3000 osoba podnijelo je zahtjev od kojih je tek 68 bilo odobreno (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2022). Iako je broj azilanata u Hrvatskoj do sada bio nizak, položaj ove skupine u Hrvatskoj postao je posebno važno pitanje od kako se Hrvatska obavezala biti dijelom spomenutog programa premještanja i preseljenja koji državama članicama nalaže koliki broj državljana trećih zemalja i osoba bez državljanstva trebaju zbrinuti na svom teritoriju (Ajduković i sur., 2019). Zbog ovog programa, u 2017., 2018. i 2019. godini pravo na azil dodijeljeno je značajno većem broju osoba u usporedbi s prijašnjim godinama, ali i godinama koje su uslijedile. Samo je u te tri godine odobreno 586 zahtjeva, dok je u razdoblju od 2006. do 2022. godine odobreno njih ukupno 896 (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2022).

Vlada Republike Hrvatske je donijela odluke o konkretnom načinu ispunjavanja ovih obaveza pa je tako odlučeno da će 250 sirijskih državljana biti primljeno iz Turske u Hrvatsku, a još će 150 državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva biti preseljeno iz drugih država članica Europske unije. U Hrvatsku su u razdoblju od 2017. do 2019. godine, u više navrata preseljene skupine izbjeglica iz Sirije koje su ranije bile zbrinute u turskim izbjegličkim kampovima. Značajno je spomenuti kako je proces

preseljenja dobrovoljan te su pridošle izbjeglice samoinicijativno odabrale Hrvatsku kao državu u kojoj žele ostati živjeti (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2019).

4.1. Pravni okvir

Sustav azila u Hrvatskoj u velikoj je mjeri razvijen pod snažnim utjecajem međunarodnog prava, posebice utjecajem europske pravne stečevine te pravnog okvira vezanog uz azil i zaštitu izbjeglica. Tako je i Zakon o azilu donesen 2003. godine formiran kao odgovor na težnje Europske komisije za uspostavljanjem Zajedničkog europskog sustava azila (CEAS) (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2022). Premda je proces europeizacije u imigracijskoj politici, koja obuhvaća i pitanje azila, specifičan utoliko što suverenost države podrazumijeva njezino samoodređenje po pitanju kontroliranja vanjskih granica i imigracija (Lalić Novak, 2013), Hrvatska se u procesu priključivanja i ulaska u Europsku uniju gotovo u potpunosti prilagodila europskom sustavu kada je riječ o pravima izbjeglica. Ipak, evidentno je da se u praksi događaju brojni propusti i manjkavosti, a upitna je i usklađenost određenih dijelova pravnih tekstova. Primjerice, Zakon o azilu iz 2003. godine nije pridavao dovoljno pažnje specificiranju postupovnih odredbi u procesu priznavanja prava na azil dok su odredbe koje govore o nepriznavanju prava brojnije čime se indirektno narušavalo načelo pravičnosti postupka. Nastavno, upitna je bila i odredba koja definira *non-refoulement* načelo koje je, kao što je ranije spomenuto, već definirano brojnim međunarodnim ugovorima. U ovom Zakonu proširene su iznimne situacije u kojima se načelo neće slijediti, a zakonodavac je predvidio da će se one odnositi na sve osobe pa čak i one koje bi u zbog „povratka“ mogle biti izložene mučenju. Obzirom da Europska konvencija i Konvencija UN-a zabranu mučenja definiraju kao apsolutno pravo⁵, Zakon o azilu iz 2003. godine direktno je bio u koliziji s tim važnim međunarodnim dokumentima (Benčić i sur., 2005).

Propusti u praksi u literaturi se uglavnom odnose na nemogućnost ostvarivanja određenih prava. Primjerice, Pozniak i Petrović su 2014. godine spominjali pravo tražitelja azila na rad koje je omogućeno ukoliko odluka o zahtjevu za azil nije donesena nakon godine dana. U praksi, tražitelji azila o ovom pravu najčešće uopće nisu informirani, a autori navode i da je nejasno na koji način bi pravo trebalo biti

⁵ pravo koje nije moguće ograničiti iznimkama

ostvareno ukoliko osobe nemaju isprave s kojima bi se mogle prijaviti u sustav (Pozniak i Petrović, 2014).

U 2007. godini na snagu je stupila nova verzija Zakona o azilu, a 2015. godine umjesto njega donesen je Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti čija se najnovija inačica primjenjuje od 2018. godine. Ovim je Zakonom sada uređen postupak vezan uz podnošenje i procesuiranje zahtjeva za dobivanje azila u Hrvatskoj te su navedena prava i obaveze koje proizlaze iz statusa tražitelja azila, azilanta, stranca pod supsidijarnom zaštitom te stranca sa statusom privremene zaštite. Prema Zakonu, osoba može podnijeti zahtjev za međunarodnu zaštitu prilikom dolaska na granični prijelaz ili u policijskoj upravi odnosno prihvatnom centru. Dok osoba čeka odluku, kao tražitelj azila, ima prava poput besplatne pravne pomoći, zdravstvene zaštite, pristupa osnovnom i srednjom obrazovanju i slobodu vjeroispovijesti. Jednom kada je osobi odobrena međunarodna zaštita, obujam zajamčenih prava postaje znatno veći. Azilanti tako imaju pravo na sudjelovanje na tržištu rada, pravo na socijalnu skrb u istom opsegu kao hrvatski državljani, pravo na spajanje s članovima obitelji, pomoć pri uključivanju u društveni život, mogućnost posjedovanja nekretnine te stjecanja hrvatskog državljanstva. Po Zakonu, azilanti su, među ostalim, obavezni pohađati tečaj jezika, povijest i kulture koji će im biti financiran iz državnog proračuna (Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, 2018).

4.2. Integracija izbjeglica u Hrvatskoj

Europska unija posljednjih nekoliko godina veliku važnost stavlja na pitanje integracije izbjeglica koja je ključni element ostvarivanja uspješnog suživota s domicilnim stanovništvom. Ova nastojanja protežu se na sve države članice pa tako i na Hrvatsku koja proces uključivanja azilanata u društvo provodi putem različitih aktera i kroz nekoliko različitih sektora (Lalić Novak i Giljević, 2018). Tako je 2013. godine u Hrvatskoj donesen dokument naziva „Migracijska politika Republike Hrvatske za razdoblje od 2013. do 2015.“, a nastavno na to, Vlada je iste godine imenovala „Stalno Povjerenstvo za provedbu integracije stranaca u hrvatsko društvo“ unutar čijeg sastava je formirana i radna skupina nadležna za formiranje „Akcijskog plana za uklanjanje prepreka u ostvarivanju pojedinih prava u području integracije stranaca“. Radnu skupinu, osim predstavnika državnih tijela čine i predstavnici raznih

organizacija civilnog sektora koji ima značajnu ulogu u radu s izbjeglicama – od Crvenog križa, UNHCR-a do Isusovačke službe za izbjeglice. U Akcijskom planu navedeni su ciljevi integracije i strategije njihova postizanja kroz sedam različitih područja: u sustavima socijalne skrbi i zdravstvene zaštite; u pitanju stanovanja i smještaja; učenja jezika i obrazovanja; zapošljavanja; međunarodne suradnje; međuresorne suradnje te senzibilizacije javnosti i stručnih djelatnika o osobama kojima je odobrena međunarodna zaštita (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2018b).

Premda Akcijski plan navodi konkretne aktere odgovorne za provedbu određenih mjera, istraživanje provedeno 2019. godine govori o ranije spomenutom nerazmjeru onoga što piše na papiru i prakse. Plan je prvi puta formuliran za razdoblje između 2013. i 2015. godine, a kasnije je objavljen i novi za razdoblje od 2017. do 2019., no u 2019. godini kada je istraživanje provedeno ispostavljen je da značajan dio predstavnika jedinica lokalnih i regionalnih samouprava diljem cijele države nije upoznato ni s najosnovnijim informacijama o ovom dokumentu ili, ako jesu, upoznati su oskudno. Ovaj podatak svakako indicira na propuste jer su upravo jedinice lokalne i regionalne samouprave nositelji ili su-nositelji nekoliko mjera koje se spominju u Akcijskom planu (Ajduković i sur., 2019).

Kao uputa, ali i poticaj u kreiranju politika i programa integracije na lokalnoj razini, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina je 2018. godine izradio „Okvir za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita na lokalnoj razini“. Spremnost jedinica lokalne i regionalne samouprave na izazove uključivanja izbjeglica u društvo krucijalna je obzirom da se integracija prvenstveno provodi na lokalnim razinama, čak i onda kada se politike i pravni okvir inicijalno razvijaju na nacionalnoj razini. Na lokalnoj razini od značaja je i takozvana ekonomska integracija koja za cilj ima ekonomsko osamostaljenje pridošlih osoba te njihovu neovisnost od socijalne pomoći. Uz nju se provode i socijalna i kulturološka integracija čiji je cilj uspješna i sveobuhvatna prilagodba osobe na novu okolinu te skladan suživot s lokalnim stanovništvom. Spomenuti dokument sadrži niz uputa, ciljeva i mjera kojima lokalne jedinice trebaju težiti prilikom rada s izbjeglicama te su razvijene kako bi se dotakle prepoznate slabosti postojećeg sustava (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2018a).

4.3. Uloga organizacija civilnog društva

Kao što je spomenuto, uz tijela javne vlasti, bitnu ulogu u radu i integraciji izbjeglica imaju organizacije civilnog društva. Premda se u Akcijskom planu u više navrata kao su-nositelje nekih mjera one navode nespecifično, spominju se i konkretne organizacije poput Crvenog križa, Isusovačke služba za izbjeglice (JRS) i Centra za mirovne studije (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2018b).

Isusovačka služba za izbjeglice je organizacija koja djeluje na internacionalnoj razini, a svoj rad u Hrvatskoj započela je za vrijeme Domovinskog rata. Organizacija djeluje u raznim područjima rada s izbjeglicama i njihove integracije. Primjerice, 2018. godine JRS pokreće „SOL“, prvi centar u Hrvatskoj koji za primarni cilj ima integraciju izbjeglica. U radu centra se također ističe važnost lokalne zajednice, a izbjeglicama je u prostorijama centra omogućen pristup raznim uslugama – od psihosocijalne podrške i savjetovanja do raznih edukacija (Isusovačka služba za izbjeglice, 2022). Predstavništvo JRS-a je još 2018. godine potpisalo sporazum s Ministarstvom unutarnjih poslova o suradnji na projektima integracije preseljenih izbjeglica iz Turske (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2018a). U godišnjem izvješću iz 2020. godine, JRS navodi da su glavne aktivnosti službe u Hrvatskoj bile podrška i pomoć upravo toj skupini izbjeglica pri ulasku u zajednicu – od uključivanja djece u školu do provedbe tečajeva hrvatskog jezika i drugih vještina (Isusovačka služba za izbjeglice, 2021a).

Služba je organizirala razna događanja kako za širu javnost tako i za svoje korisnike. Od 2019. do 2020. godine JRS je provodio projekt „TrAZILica – socijalna inkluzija i jačanje konkurentnosti azilanata na tržištu rada u RH“ s ciljem podrške izbjeglicama prilikom dolaska na tržište rada. Bili su važan akter i u projektu koji putem edukacije i raznih vokacijskih programa u sektoru turizma i ugostiteljstva želi povećati mogućnosti zaposlenja azilanata (Isusovačka služba za izbjeglice, 2021.a). Ovi aspekti rada službe posebno su vrijedni kada se u obzir uzmu rezultati istraživanja provedenog 2019. godine u državama Europske unije koji su pokazali nedostatak programa za učenje viših razina jezika, nedostatak programa za stručno osposobljavanje namijenjenih za migrante te propuste u pružanju podrške djeci u osnovnom, a posebice u visokom obrazovanju kao bitne čimbenike koji priječe dugoročnu integraciju migranata u društvo (European Web Site on Integration, 2017: prema Giljević i sur.,

2020). U posljednjem objavljenom izvješću iz 2021. godine, spominje se posjet Isusovačke službe i izbjeglica Islamskom centru i pravoslavnoj crkvi u Rijeci što ukazuje na možebitnu suradnju između Katoličke Crkve, Srpske pravoslavne Crkve i Islamske zajednice (Isusovačka služba za izbjeglice, 2021b).

Slične aktivnosti u radu s izbjeglicama provodi i Hrvatski Crveni križ te se neke od njih također temelje na potpisanom ugovoru s Ministarstvom unutarnjih poslova. Jedno od glavnih područja aktivnosti Crvenog križa je rad s tražiteljima azila u prihvatilištima u Zagrebu (Porin) i Kutini. Crveni križ ovoj skupini pomoć pružaju u obliku psihosocijalne podrške, pomoći u svakodnevnom životu, očuvanju higijene, pružanju raznih potrepština, omogućavanju zdravstvenih usluga, raznih edukativnih radionica i brojnih drugih (Hrvatski Crveni križ, 2022).

U godišnjem izvješću za 2021. godinu, Centar za mirovne studije također navodi širok raspon provedenih aktivnosti u svrhu ojačanja položaja tražitelja azila i integracije izbjeglica provedenih u sklopu programa „Azil, integracija i ljudska sigurnost“. U sklopu izvješća navode se i teškoće na koje su djelatnice Centra naišle u radu u protekloj godini. Između ostalog, spomenute su prepreke na koje izbjeglice nailaze prilikom ostvarivanja prava u hrvatskim institucijama, izraženo je i nezadovoljstvo u pogledu suradnje s državnim tijelima te se opominju nadležni jer još od 2019. godine nije donesen novi Akcijski plan za integraciju. Navode i da postoje brojni propusti u radu institucija po pitanju integracije, konkretno u vidu (ne)provođenja tečajeva jezika i prisutne diskriminacije na tržištu rada, u zdravstvu i obrazovanju (Centar za mirovne studije, 2022). Kritičnost ove organizacije dijelom je potencijalno motivirana i nepostojanjem službenog sporazuma s ministarstvom, kojeg su druge dvije spomenute organizacije ostvarile (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2018b). Izgledno je da taj faktor značajno utječe na suradnju i donekle ograničava djelovanje Centra u radu s izbjeglicama. Centar je u 2021. godini također proveo konferenciju za medije s ciljem da, između ostalog, podigne svijest o azilantima koji u Hrvatskoj započinju novi život. Kako tvrde, nerijetko je u javnosti prisutno vjerovanje da je Hrvatska isključivo tranzitna država čime se teškoće na koje azilanti nailaze umanjuju ili čak negiraju te se razbijanjem takvih ili sličnih predrasuda Centar bori da Hrvatska postane „zemlja dobrodošlice“ (Centar za mirovne studije, 2022).

Premda nije specifično navedena u Akcijskom planu, u kontekstu rada s izbjeglicama u Hrvatskoj, u različitim izvorima nerijetko se spominje i udruga „Are You Syrious“. Internet stranica udruge, skupa sa svim relevantnim izvješćima, nije bila dostupna za vrijeme pisanja ovog rada.

4.4. Stavovi prema izbjeglicama

Percepcija i stavovi javnosti o izbjeglicama imaju ključnu ulogu u procesu integracije i prihvata izbjeglica u društvo. U procesu izbjegličke krize, globalno se javljaju negativni stavovi potpomognuti pretežito konzervativnim uvjerenjima o važnosti nacionalnog identiteta i nekompatibilnosti vrijednosti domicilnog stanovništva i vrijednosti pridošlih izbjeglica odnosno migranata (Deslandes i Anderson, 2019). Premda se odgovornost uspješne integracije nekad prebacuje isključivo na izbjeglice i migrante, nju valja promatrati kao dvostrani proces u kojem će obje strane, izbjeglice i društvo u koje dolaze, biti obuhvaćene negativnim promjenama i posljedicama ukoliko ona ne bude adekvatna (Medlobi i Čepo, 2018).

Prije svega, svakako je važno naglasiti da su stavovi općenito formirani kao posljedica međudjelovanja različitih faktora. Jedan od ključnih faktora su mediji koji imaju nedvojbenu moć utjecaja na javno mnijenje tako što, primjerice, naglašavaju ili pak propuštaju izvještavati o pojedinim aspektima određene teme. Stoga način na koji su izbjeglice prikazane u medijima formira percepciju te grupe među građanima. Vođeno time, provedeno je istraživanje u kojem je cilj bilo analizirati način na koji su hrvatski mediji izvještavali i predstavljali izbjeglice 2015./2016. godine – na početku izbjegličke krize kada je Hrvatska bila gotovo isključivo tranzitna država i 2018. godine – kada je zabilježen niz incidenata u postupanju s izbjeglicama koje su pokušavale ući na teritorij Europske unije. Rezultati analize su pokazali da se o izbjeglicama u oba perioda pretežito izvještavalo u neutralnom tonu. Onda kada to nije bio slučaj, u prvom su periodu češći bili pozitivni izvještaji o izbjeglicama. Tada se u medijima naglašavala ideja Hrvatske kao tranzitne države u kojoj se izbjeglice neće zadržavati. U drugom periodu je situacija bila znatno drugačija te je udio članaka koji su izbjeglice prikazivali u negativnom svjetlu bio veći od udjela pozitivnih članaka. U to vrijeme, mediji su naglašavali pokušaje nelegalnih prelazaka granica te prijetnju koju su izbjeglice predstavljale za sigurnost. Također, za razliku od prvog perioda u

kojem je Hrvatska za izbjeglice bila isključivo dio rute prema krajnjem cilju, u drugom periodu je zabilježen i porast broja podnesenih zahtjeva za azil (Čepo i sur., 2020). Za očekivati je da će stavovi javnosti o izbjegličkoj krizi ovisiti o tome predstavlja li ona samo privremeni izazov ili dugoročni suživot s osobama druge kulture.

U Hrvatskoj je istraživanje iz 2019. pokazalo da većina sudionika (70.7%) smatra da je za uspješan suživot potrebno da azilanti zadrže svoju, ali prihvate i hrvatsku kulturu, dok samo petina sudionika zagovara potpunu asimilaciju kao ispravan oblik akulturacijske strategije. Nadalje, istraživanje ukazuje da ispitanici generalno imaju vrlo nisku razinu kontakta s azilantima, a nedvojbeno se pokazalo da su građani otvoreniji prema razvijanju socijalne bliskosti prema azilantima onda kada prisutnost azilanata u njihovoj zajednici ne doživljavaju kao potencijalnu prijetnju, ugrozu njihovom vlastitom identitetu ili katalizatorom negativnih promjena (Ajduković i sur., 2019).

Sukladne rezultate tom istraživanju daje i ono provedeno 2016. godine gdje su se ispitivali stavovi korisnika društvenih mreža prema izbjeglicama. U ovom su istraživanju sudionici u prosjeku iskazivali stavove koji pokazuju naklonost prema izbjeglicama kroz različite tvrdnje, no takvi rezultati donekle mogu biti posljedice nereprezentativnog uzorka, niskog broja izbjeglica u Hrvatskoj i drugih faktora. Ovo istraživanje utvrdilo je značajnu povezanost između izraženog nacionalnog identiteta i negativnih stavova prema izbjeglicama što ide u prilog tezi da osobe s desne strane političkog spektra pokazuju manju razinu naklonosti prema ovoj društvenoj skupini. Premda percepcija građana o izbjeglicama i tražiteljima azila nije jedini aspekt njihovog društvenog položaja u Hrvatskoj, ona je svakako odraz (ne)uspješne integracije te prediktor integracije u budućnosti (Medlobi i Čepo, 2018).

Istraživanje Centra za mirovne studije provedeno 2013. godine pokazuje da, iako hrvatski građani ne izražavaju izravne diskriminatorne stavove, postoji određen stupanj ksenofobije usmjerene prema Romima, Srbima, Kinezima i Arapima. Sudionici istraživanja su u značajnom broju iskazali da osjećaju da ove populacije predstavljaju prijetnju za Hrvatsku. Također, isto je istraživanje pokazalo da čak 37% ima ksenofobne osjećaje prema tražiteljima azila, neovisno o njihovom podrijetlu (Centar za mirovne studije, 2013; prema Gregurović i sur., 2016).

Različita percepcija migranata i izbjeglica pokazala se u istraživanju iz 2015. godine provedenom među stanovnicima Slavonije. Za razliku od migranata, negativna percepcija tražitelja azila motivirana je i ekonomskom dimenzijom odnosno vjerovanjem da će njihov boravak u državi predstavljati značajan financijski teret za sustav socijalne skrbi pa time i hrvatsko stanovništvo. Nadalje, istraživanje je pokazalo da je etnicitet, isto tako, relevantan samo kada je riječ o tražiteljima azila, ne i migrantima. Rezultati su također indicirali da negativne stavove prema migrantima i tražiteljima azila imaju starije, konzervativnije i manje educirane osobe (Gregurović i sur., 2016). Iako su mlađe osobe generalno otvornije prema strancima, značajan dio mladih ima tradicionalne vrijednosti. Neki autori tvrde da je tranzicijsko razdoblje u Hrvatskoj bilo obilježeno procesom retradicionalizacije (Županov, 1995; prema Ilišin i Gvozdanović, 2016) što je utjecalo na raširenost tradicionalnih karakteristika poput religioznosti, ali i „nacionalnog ekskluzivizma“. Upravo je ta vrsta nacionalizma ona koja propagira ideju da je etnički homogeno društvo poželjnije od heterogenog (Sekulić, 2014; prema Ilišin i Gvozdanović, 2016) te je provedeno istraživanje kako bi se ispitalo u kojoj mjeri je taj proces utjecao na mlade u Hrvatskoj i njihove stavove. Pokazalo se da mladi pokazuju nizak interes za ciljeve poput socijalne pravde i ljudskih prava (Ilišin i Gvozdanović, 2016). Ranija saznanja ukazuju i na nizak stupanj povjerenja mladih prema strancima, posebice prema osobama drugačijih političkih uvjerenja i drugačije vjeroispovijesti (Ilišin i sur., 2013; prema Ilišin i sur., 2015).

O negativnoj percepciji osoba drugačije vjeroispovijesti svjedoče i saznanja kvalitativnog istraživanja provedenog 2017. godine gdje su sudjelovali stanovnici diljem Hrvatske. Tu su sudionici učestalo iskazivali pesimistične stavove u vezi ostvarivanja suživota sa, specifično, osobama islamske vjeroispovijesti. Veliki broj osoba je smatralo da je islamska kultura sukobljena sa zapadnjačkim vrijednostima po pitanju religijske striktnosti, rodne ravnopravnosti, moralnih i drugih uvjerenja. Vrlo često bila je izražavana i zabrinutost za sigurnost i strah od terorističkih napada koje su ispitanici implicitno ili eksplicitno vezali isključivo uz muslimane (Baričević i Koska, 2017). Obzirom da je većina zahtjeva za azil u Hrvatskoj proteklih godina podnesena je upravo od strane državljana pretežito islamskih država (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2022) spomenuti podatci svakako moraju biti razmotreni radi uspješnog suočavanja s izbjegličkom krizom i integracijom izbjeglica.

5. Islam i Zapad

Kako bi se razumjelo zbog čega dolazak izbjeglica islamske vjeroispovijesti može, barem u teoriji, značiti izazovnije integraciju i suživot s lokalnim stanovništvom, prije svega treba razmotriti višestoljetni sukob između zapadnjačkih i islamskih vrijednosti te neporecivu prisutnost islamofobije diljem država Zapada, a čija je prisutnost posebno izražena upravo u Europi (Foner, 2015).

Sukob između islama i Zapada prisutan je stoljećima te je odnos ove dvije strane oduvijek bio obilježen značajnom dozom međusobne netrpeljivosti. Od srednjeg vijeka, križarskih ratova pa do sukoba s Osmanskim carstvom – Zapad je dosljedno islamsku kulturu prikazivao opasnom, nazadnom i inferiornom u gotovo svakom aspektu (Pavelić i Čačić-Kumpes, 2015). Stoga ne iznenađuje tendencija da se već desetljećima političari desnog političkog spektra zalažu za borbu protiv takozvane islamizacije Europe u želji da se sačuva izvorni europski identitet koji se temelji na zapadnjačkim vrijednostima. Betz i Meret ove tendencije povezuju s politikom nativizma⁶ koja, za razliku od rasizma, ne vrednuje kulture hijerarhijski, ali promiče stav da uspješan suživot različitih kultura nikada neće moći biti ostvaren. Takva misao proizlazi iz temeljnog vjerovanja po kojem identitet pripadanja određenoj naciji ne može biti ostvaren procesom naturalizacije već isključivo može biti naslijeđen. Drugim riječima, svoju pripadnost kulturi ljudi stječu rođenjem te „nitko ne može prestati pripadati svojoj ili početi pripadati drugoj kulturi“ (Betz i Meret, 2009:315).

Kao rezultat, nativisti smatraju da će sve različitosti koje proizlaze iz drugačije kulturološke pozadine biti kamen spoticanja za uspješnu integraciju osobe koja dolazi u novu okolinu (Michales, 1995; prema Betz i Meret, 2009). Betz i Meret tvrde da su brojni anti-islamski argumenti u svojim temeljima slični onima američkih nativista koji su svojom ideologijom širili anti-migrantske stavove tokom 19. i 20. stoljeća u SAD-u. Zanimljivo je i promišljanje autora o tome kako se u Europi anti-islamski argumenti zapravo ne vežu u tolikoj mjeri uz očuvanje kršćanstva kao religijskog identiteta Europe već im je središte pomaknuto prema očuvanju europske kulture i naslijeđa. To je kultura koja prihvaća različitosti, ali kako bi različitosti koegzistirale u jednom području potreban je visok stupanj asimilacije i prihvaćanja domicilne

⁶ eng. *nativism*

kulture onih skupina koje dolaze. U zagovaranju anti-islamskih stavova osjeća se prisutnost nativističke ideologije upravo jer se oni nerijetko svode ne samo na tvrdnje o nevoljkosti, nego i nemogućnosti muslimana na asimilaciju. Ta nemogućnost proizlazi iz popularnog mišljenja da su islamske vrijednosti krajnje neusklađene sa zapadnjačkim, čak do te mjere da mogu predstavljati ozbiljnu opasnost za europski identitet (Betz i Meret, 2009).

Jedan od temeljnih aspekata koji asimilaciju muslimana u zapadnjačko društvo čini, barem teorijski, izazovnim jest pitanje sekularizacije odnosno položaja religije u društvu. Sekularizacija je proces „smanjenja društvene važnosti religije u modernim društvima“ (Zrinščak i sur., 2021:495). Dok su države Zapada u većoj ili manjoj mjeri prihvale sekularizam kao jednu od ključnih karakteristika svog političkog ustrojstva, većina islamskih država iz raznih razloga odolijeva takvom načinu odvajanja religije i države. Štoviše, sekularizacija je kao stečevina kršćanske Europe u državama Bliskog istoka postala simbol zapadnjačkog nametanja stranih vrijednosti (Esposito, 2011). Ideja razdvajanja religije i države se rodila i razvila na Zapadu te je nenametljivo i spontano postala dio zapadnjačkog društva. S druge strane, u islamskim državama je sekularizacija uvedena kao strani koncept koji je percipiran kao nametnut od strane agresivnih imperijalističkih sila. Posljedice na društvenu percepciju sekularizacije su zbog toga bile izrazito negativne te je taj proces, unatoč progresivnim idejama iz kojeg je proizašao, postao čvrsto asociran s pojmom zapadnjačkog kolonijalizma i ugnjetavanja (Hashemi, 2009). Ipak, Esposito tvrdi da se odnos islama prema sekularizaciji postepeno mijenja – kako u islamskim tako i u zapadnjačkim državama. U svom radu spominje nekoliko utjecajnih islamskih teologa koji govore o kompleksnosti identiteta muslimana u Europi gdje religijska pripadnost nipošto ne negira pripadnost ili čak osjećaj patriotizma prema naciji ili kulturi zapadnjačkih država (Esposito, 2011). Shodno tome, istraživanja provedena između 2007. i 2011. godine pokazala su da većina muslimana koji žive u državama Zapada ne gaje negativne osjećaje prema zapadnjačkom načinu života te da su u prakticiranju religije umjereni i doživljavaju ju na sebi svojstven način, a njihove životne navike se ne razlikuju značajno od navika njihovih sugrađana (Pavelić i Čačić-Kumpes, 2015).

Dolazak velikog broja izbjeglica u Europu tokom izbjegličke krize odvio se u istom razdoblju kao i nekoliko potresnih terorističkih napada u zapadnim državama Europe.

Odgovornost za napade pripisana je „Islamskoj državi“ što je potom pridonijelo značajnom širenju ksenofobnih stavova koji su diljem cijelog kontinenta ojačali položaj političkih opcija ekstremne desnice. Premda muslimani u svijetu snose najveće posljedice djelovanja terorističkih organizacija, kada se takav događaj odvije u Europi gotovo je nemoguće izbjeći još intenzivniji razvoj islamofobije i ponavljajući narativ o agresivnom islamu koji predstavlja prijetnju zapadnjačkom načinu životu (Zunes, 2017). Pozniak i Petrović čak tvrde da je upravo javni diskurs u kojem je sveprisutna „sekuritizacija migracija“ ono što utječe na javnost da izbjeglice percipiraju kao sigurnosnu prijetnju. Ovaj pojam se odnosi na javne procese u kojima se pitanje izbjeglištva, azilanata i migracija konstantno povezuje s pitanjem sigurnosti i očuvanjem iste (Pozniak i Petrović, 2014).

Suprotno proširenom vjerovanju da su počinitelji terorističkih napada u Europi osobe koje su ovdje migrirale ili su čak pripadnici izbjegličkih skupina, pokazuje se da su gotovo svi odgovorni pojedinci rođeni u europskim državama. Zunes u tom kontekstu naglašava statistiku koja govori da su u Europi muslimani u nerazmjerno velikom broju pripadnici niže socioekonomske klase, nerijetko su segregirani u nepoželjnim gradskim četvrtima te doživljavaju diskriminaciju u raznim sferama života. Kao što to pokazuju primjeri afričko-američke mladeži u SAD-u, navedene otežane životne okolnosti mlade osobe mogu potaknuti da nepodmirenu potrebu za zajedništvom i ostvarenjem smisla potraže u nezakonitim i antisocijalnim udruženjima i pokretima. Primarni pokretač njihovog antisocijalnog djelovanja stoga, po Zunesu, prije može biti pronađen u životnim okolnostima, a ne vjeroispovijesti. S druge strane, mnoge izbjeglice koje dolaze iz Sirije i Iraka u velikom su postotku zapravo educirane osobe koje su pripadale višoj socioekonomskoj klasi, no zbog agresivnog režima Islamske države bile su primorane napustiti svoj dom. Neki podatci čak pokazuju da izbjeglice koje su trajno doselile u Europu u prosjeku rjeđe čine kaznena dijela od domicilnog stanovništva. U situaciji uspješne integracije, osobe iz ove skupine mogu postati produktivni i uzorni članovi društva te doprinositi boljitku zajednice na brojne načine, a strahovi da će muslimanska manjina ugroziti europsku većinu, statistički su potpuno neutemeljeni, tvrdi autor (Zunes, 2017).

5.1. Islam u Hrvatskoj

Radi jasnijeg razumijevanja položaja islama i Islamske zajednice u Hrvatskoj, prvenstveno je nužno objasniti općeniti značaj religije, točnije Katoličke Crkve u hrvatskom društvu, kroz posljednjih nekoliko desetljeća.

U razdoblju kada je Hrvatska bila dio Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Katolička Crkva je imala specifičan položaj. S jedne strane, komunistički režim Jugoslavije nije tolerirao značajnu prisutnost religije u javnoj sferi te je njezino djelovanje bilo ograničeno. S druge strane, Crkva je bila jedina institucija koja je zadržala određeni stupanj autonomije u djelovanju te je time postala centar kritike prema postojećem režimu (Zrinščak, 2014). Ona je također bila jedan od subjekata koji su poticali težnje Hrvatske prema osamostaljenju što je izravno predstavljalo ugrozu Jugoslaviji kao cjelini (Kunovich i Hodson, 1999). Uslijed Crkvine involviranosti u borbu za hrvatsku neovisnost, njezin je položaj znatno ojačao jednom kada je neovisnost bila postignuta. Osim revitalizacije Crkve i njenog utjecaja poslije komunističkog režima, religijska dinamika na ovim prostorima je obilježena i ratnim konfliktima između država bivše Jugoslavije koji su uslijedili. Razlike u religijskoj pripadnosti između, sada odvojenih, država prerasle su u nezanemarliv aspekt novonastalog ratnog sukoba. Taj se proces može povezati s konceptom „kolektivističkih religija“⁷ koji govori o tome da pripadnost religiji nerijetko nije pitanje osobnog izbora već je ona determinirana socijalnim, kulturološkim, povijesnim i drugim okolnostima te je nekad nepromjenjivi dio identiteta pojedinca. Važan dio takvog poimanja religioznosti je i odnos s drugim religijama koji služi osnaživanju pripadnosti vlastitoj religiji te definiranju jasnih granica (Jakelić, 2010; prema Zrinščak, 2014). Koncept kolektivističke religije je bio prisutan i za vrijeme raspada Jugoslavije i ratnih sukoba kada je, pojednostavljeno, „biti Hrvat značilo biti Katolik“ (Kunovich i Hodson, 1999:650). U skladu s time, Powers tvrdi da pripadnost određenoj vjeroispovijesti tada nije nužno bila vezana uz prakticiranje vjere, već je prvenstveno služila kao alat distinkcije između tri naroda (Powers, 1996).

Hrvatska je 1996. godine potpisala prvi Vatikanski ugovor čime je i službeno regulirala odnos s Katoličkom Crkvom, poštujući pritom Ustavom određena

⁷ eng. *collectivistic religions*

ograničenja djelovanja religije u javnoj sferi. Druge vjerske zajednice su imale slobodu djelovanja, no sve do početka 2000-ih, ni s jednom od njih nije sklopljen službeni sporazum. U 2002. godini, Zakonom je reguliran postupak sklapanja ugovora između Vlade i religijskih zajednica te su ubrzo sklopljeni ugovori sa Srpskom pravoslavnom Crkvom i Islamskom zajednicom (Zrinščak, 2014). Premda je istraživanje iz 1999. pokazalo da su recentna ratna događanja, uz stupanj pripadnosti Katoličkoj Crkvi, povećala i stupanj netolerancije prema etničkim manjinama s prostora država bivše Jugoslavije (Kunovich i Hodson, 1999), prva dva ugovora su sklopljena upravo s te dvije zajednice. Razlog tome može se pronaći u njihovoj dugoj povijesti djelovanja i značajnom broja pripadnika te želji Vlade da prakticira i pokaže demokratske vrijednosti. Islam je kao religija u Hrvatskoj priznat još 1916. godine, no Islamskoj zajednici su tek potpisivanjem ugovora omogućena brojna prava poput onog da provodi školski vjeronauk, da uz pomoć i suradnju države osniva vlastite obrazovne, kulturne i druge ustanove i pravo na službeno priznavanje religijski sklopljenog braka (...). Hrvatska je tada bila jedna od rijetkih europskih država koja je sklopila takav ugovor i službeno priznala Islamsku zajednicu. Predvodnici islamskih zajednica u nekoliko su navrata Hrvatsku čak spominjali kao primjer dobre prakse i uspješnog puta prema religijskoj ravnopravnosti (Zrinščak, 2014).

Mujandžević se slaže da je položaj Islamske zajednice u Hrvatskoj povoljan, no naglašava da je i Hrvatska, kao i druge obližnje države, bila zahvaćena osmanskim ratovima. Unatoč tome što su se odvili prije više od 300 godina, ratovi su ostavili znatan utjecaj na percepciju islama. Valja napomenuti da su se ti sukobi, pa potom i njihov utjecaj, u Hrvatskoj osjetili slabije u usporedbi s obližnjim istočnim državama. Ipak, ostavili su neizbrisiv trag u hrvatskoj nacionalnoj povijesti te su zabilježeni kroz brojna povijesna i umjetnička djela gdje su Osmanski Turci prikazivani kao necivilizirani i agresivan narod (Mujandžević, 2014). Islam je iz tog razloga stoljećima smatran stranom religijom koja predstavlja ugrozu Europi i njenom kršćanskom identitetu (Zrinščak, 2014). Određeni akteri su na temelju negativne percepcije islamske kulture, izgrađenoj na osmanskim sukobima, razvili čak i medijsku kampanju 90-ih godina gdje su bošnjački muslimani bili predstavljeni kao odgovorni za sukob s Hrvatima u Bosni. Ova kampanja ipak nije bila podržana od strane većine javnosti te nije ni prouzročila značajnu štetu za muslimane u Hrvatskoj. Štoviše, njihov se položaj

učvrstio nakon 1994. kada su se Hrvati i bošnjački muslimani povezali zbog sukoba sa Srbijom (Mujandžević, 2014).

Po popisu iz 2011. godine, tek je 1.47% (Državni zavod za statistiku, 2013) hrvatskog stanovništva islamske vjeroispovijesti, od čega upravo muslimani bosanskog podrijetla čine najveći udio. Uz njih, značajna je zajednica albanskih i romskih muslimana. Muslimani bosanskog podrijetla imali su bitno pojednostavljen asimilacijski put u hrvatsko društvo obzirom da se koriste gotovo istim jezikom kao Hrvati. Ova okolnost je također pridonijela dobrom položaju Islamske zajednice jer se muslimani nisu percipirali kao neasimilirani stranci (Mujandžević, 2014). Prihvaćanju Islamske zajednice i priznavanju ranije spomenutih prava pridonijele su i djelomične sličnosti u kulturi Bošnjaka i Hrvata te duga povijest suživota ova dva naroda (Zrinščak, 2014). U svom radu iz 1996. godine, Powers tvrdi da su bosanski muslimani iznimno sekularizirani, a istraživanje iz 1991. čak pokazuje da su muslimani, od sva tri naroda u Bosni, u najvećoj stopi iskazivali sklonost Jugoslaviji (Powers, 1996). Ovi faktori objašnjavaju zašto je Islamska zajednica, pretežito sačinjena od Bošnjaka, u Hrvatskoj ostvarila relativno povoljan položaj u usporedbi s mnogim drugim europskim državama (Zrinščak, 2014).

Važno je primijetiti da dobar položaj Islamske zajednice u hrvatskoj javnoj sferi i uspješna suradnja zajednice s državom ne garantira nužno i izostanak predrasuda i diskriminatornih stavova prema muslimanima. Jedna od studija provedenih početkom stoljeća pokazala je da je socijalna distanca prema pripadnicima islamske vjeroispovijesti znatno izraženija u državama istočne Europe u usporedbi s državama zapadne Europe. Nadalje, distanca prema muslimanima je u Hrvatskoj iznadprosječno prisutna, čak i u odnosu s drugim istočnoeuropskim državama (Strabac i Listhaug, 2008; prema Zrinščak, 2014). Podatak o većem stupnju socijalne distance prema muslimanima u istočnoj Europi je sukladan takozvanoj „hipotezi kontakta“ koja govori o tome da će se količina negativnih stavova i predrasuda smanjiti kada pripadnici jedne skupine dođu u doticaj sa „strancima“ prema kojima su izvorno razvili negativnu predodžbu. U državama istočne Europe je broj pripadnika islamske vjeroispovijesti znatno manji u odnosu na države zapadne Europe pa je stoga, po hipotezi kontakta, očekivano da će predrasude biti raširenije (Pickel i Öztürk, 2018). S druge strane, nije potpuno jasno zašto je razina socijalne distance prisutna u

Hrvatskoj u većoj mjeri nego u drugim državama istočne Europe te se čini da, čak i kada je riječ o asimiliranim bošnjačkim muslimanima i adekvatno uređenim pravnim odnosima s državom, distanca prema pripadnicima islamske vjeroispovijesti ipak ne izostaje.

Ukoliko se u obzir uzme da je upravo pitanje sekularizacije jedno od značajnih točki sukoba između „zapadnjačkih“ i islamskih vrijednosti, upitno je može li relativno povoljan položaj bošnjačkih muslimana biti indikator da će i druge islamske manjine biti jednako prihvaćene. U ranije spomenutom kvalitativnom istraživanju iz 2017. godine⁸, ispitanici diljem Hrvatske jasno su napravili distinkciju između „naših“ muslimana čiju kulturu ne poimaju puno drugačijom od hrvatske i muslimana koji dolaze s istoka. Značajan broj ovu drugu skupinu doživljava kao nekompatibilnom sa zapadnjačkim načinom života (Baričević i Koska, 2017). U 2006. godini, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini je izdala „Deklaraciju europskih muslimana“ s ciljem suzbijanja islamofobije i pospješivanja suživota muslimana i europskog stanovništva. Sastavljanje takve deklaracije, tvrdi Zrinščak, „bilo je potaknuto činjenicom da se muslimani koji stoljećima žive u Europi razlikuju i po kulturi, ali i po religijskom poimanju, od muslimana u drugim dijelovima svijeta“ (Zrinščak, 2014:123). Stoga, sve upućuje na to da je povoljan položaj Islamske zajednice uvjetovan raznim kompleksnim faktorima isprepletenim kroz brojna povijesna razdoblja te doista nije vjerodostojan pokazatelj da će muslimani drugačije kulturalne, povijesne i društvene pozadine ostvariti jednaki društveni položaj u Hrvatskoj.

6. Istraživanje

6.1. Metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno s ciljem stjecanja uvida u društveni položaj azilanata islamske vjeroispovijesti u Hrvatskoj te su sklopu istog postavljena tri istraživačka pitanja:

1. Kakva su iskustva azilanata islamske vjeroispovijesti o različitim aspektima života u Hrvatskoj?

⁸ uzorak ovog istraživanja se ne može smatrati reprezentativnim

2. S kakvim izazovima i poteškoćama se suočavaju azilanti islamske vjeroispovijesti u Hrvatskoj?
3. Koji bi aspekti mogli biti unaprijeđeni kako bi se društveni položaj azilanata u Hrvatskoj osnažio?

Odgovori na prva dva pitanja biti će dobiveni kroz analizu rezultata istraživanja dok će odgovor na treće pitanje biti dan kroz interpretaciju i raspravu.

Podatci su prikupljeni u razdoblju između 1. travnja i 20. lipnja 2022. godine. Premda u hrvatskoj literaturi postoje istraživanja koja se bave pitanjem izbjeglištva – bilo u kontekstu Hrvatske kao tranzitne države ili kao države koja pruža azil, ova tema je i dalje relativno neistražena, a znanstvenih radova koji izbjeglištvo promatraju kroz prizmu religije gotovo i nema. Jedan od rijetkih je rad Župarić-Iljića iz 2020. godine koji istražuje ulogu religijskih organizacija u suočavanju s izbjegličkom krizom (Župarić-Iljić, 2020). Prednost kvalitativnih istraživačkih metoda naspram kvantitativnih jest upravo u mogućnosti dobivanja boljeg inicijalnog uvida u problem koji je do sada slabo ili uopće neistražen pa je iz tog razloga kao tehnika prikupljanja podataka u ovom istraživanju odabran dubinski intervju s pojedincima (Milas, 2009).

6.1.1. Uzorak

Podatci u kvalitativnom istraživanju prikupljaju se bez cilja da se uopćavaju na širu populaciju pa stoga reprezentativnost uzorka nije bila prioritet prilikom postupka uzorkovanja. Zato je za uzorkovanje odabran ne-probabilistički uzorak, točnije uzorkovanje tehnikom „snježne grude“ (Milas, 2009). Kao što je ranije spomenuto, broj osoba kojima je odobren azil u Hrvatskoj je nizak u odnosu na druge europske države što čini inicijalni kontakt s pripadnicima ciljane populacije donekle izazovnim. Ciljana populacija istraživanja bila je definirana putem tri osnovna uvjeta. Prvo, u istraživanju su sudjelovale isključivo osobe kojima je već dodijeljen azil odnosno koje imaju status azilanta po Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti. Ovaj uvjet je važan jer se istraživanje bavi osobama koje u Hrvatskoj već žive i koje su stekle određena iskustva svakodnevnog života sa svojim statusom te se time iz sudjelovanja isključuje one osobe koje tek čekaju na odluku o dobivanju statusa. Drugi uvjet odnosi se na religijsku pripadnosti. U istraživanju su sudjelovale osobe islamske vjeroispovijesti, odnosno osobe koje se deklariraju kao pripadnici islamske

vjeroispovijesti. Treći uvjet je bio, u skladu s poštivanjem etičkih načela provedbe istraživanja, da sve osobe koje sudjeluju budu punoljetne. U početnoj fazi, ključnu ulogu u pronalasku ispitanika su imale tri organizacije – Are You Syrious?, Isusovačka služba za izbjeglice i Centar za kulturu dijaloga. One su, u dogovoru s voditeljicom istraživanja, pomoću svojih društvenih mreža i drugih kanala komunikacije poslale otvoreni poziv osobama koje su zainteresirane za sudjelovanje. Tako je ostvaren kontakt s tri različite osobe koje su potom djelovale kao posrednici prilikom ostvarivanja kontakta s drugim sudionicima.

U istraživanju je ukupno sudjelovalo deset osoba, jednak broj muškaraca i žena. Raspon godina ispitanika je između 21 i 49 godina, a prosječna dob je 31 godina. Jedan sudionik je iz Turske, jedan iz Iraka, a ostalih osmero je iz Sirije. Šestero sudionika je u bračnoj zajednici od čega četvero ima djecu. Dvoje sudionika je završilo diplomski studij, troje ih je započelo studiranje no zbog rata su morali prekinuti školovanje, a jedna sudionica je bila upisana u preddiplomski studijski program u vrijeme kada je intervju proveden. Ostala četiri sudionika su završila srednju školu. Svi sudionici su u Hrvatsku došli između 2014. i 2019. godine, a u prosjeku su Hrvatskoj živjeli 3.5 godine za vrijeme provođenja istraživanja. Jedna sudionica živi na području Siska, dok ostalih devetero sudionika živi na području grada Zagreba.

6.1.2. Postupak provedbe intervjua

Intervjui su se provodili u razdoblju od 1. travnja do 20. lipnja 2022. godine putem dvije digitalne platforme – Google Meet i Zoom. Zbog izgradnje povjerenja i odnosa u vremenski ograničenom roku, za ovakvo istraživanje potencijalno bi primjereniji izbor bio intervju „licem u lice“, ali zbog specifičnih okolnosti u spomenutom razdoblju to nije bilo ostvarivo. S druge strane, neki empirijski podatci sugeriraju da provedba intervjua online putem na neke sudionike može imati pozitivan utjecaj i učiniti ih opuštenijima tokom razgovora (Weller, 2017). Sveukupni dojam voditeljice istraživanja jest da provedba online putem nije značajno negativno utjecala na proces prikupljanja podataka. Intervjui su se provodili u terminima koji su dogovoreni prilikom inicijalnog kontakta sa sudionicima te su trajali između 32 i 70 minuta. Provedeno je 6 pojedinačnih intervjua a, na zahtjev sudionika, dva su intervjua provedena s dvije osobe paralelno. Obzirom da su svi sudionici u Hrvatsku doselili u

posljednjih nekoliko godina, značajan izazov je predstavljala jezična barijera. Ispitanicima je u samom pozivu i pri dogovoru za termin ponuđena mogućnost da ste intervjui provode na hrvatskom ili engleskom jeziku. Jedna udruga je nudila i mogućnost prevoditelja. Ipak, sve osobe koje su sudjelovale su pristale da se intervju provede na hrvatskom jeziku, bez prevoditelja.

Svim sudionicima je objašnjeno da je sudjelovanje u istraživanju potpuno dobrovoljno i anonimno. Unaprijed im je objašnjeno na koji način će intervju biti proveden – odnosno da će biti sniman te da će audio i video zapis biti izbrisani onda kada se napravi transkript snimke. Objašnjeno im je da načelo dobrovoljnosti podrazumijeva, osim samog pristanka na sudjelovanje, mogućnost da pristanak povuku u bilo kojem trenutku ili da odbiju odgovoriti na specifična pitanja. Naglašeno je da anonimnost podrazumijeva da podatci i informacije koje bi mogle ukazati na njihov identitet nigdje neće biti objavljeni te će biti izostavljeni i iz transkripta, a isto načelo će biti primijenjeno u prikazu rezultata i analizi. Prilikom informiranja o uvjetima provođenja istraživanja posebna se pažnja pridala tome da jezična barijera ne omete istinsko razumijevanje ovih načela te im je iz tog razloga sve ovdje navedeno objašnjeno u tri navrata – tekstualno prilikom prvog poziva (kojeg su dobili od strane udruge ili drugih ispitanika), prilikom inicijalnog kontakta i dogovora s voditeljicom intervjuja i prije početka samog intervjuja. Na kraju, sudionicima je dana mogućnost da imaju uvid u transkript i pristup napisanom radu i rezultatima istraživanja (Haverkamp, 2005).

Kao tehnika prikupljanja podataka koristio se polu-strukturirani dubinski intervju koji se sastojao od 15 pitanja (Prilog 1). Prva tri pitanja bila su vezana uz profil sudionika – njihovu dob, državu podrijetla i zanimanje. Ispitanici su potom upitani i o iskustvu dolaska u Hrvatsku te da ukratko opišu kako je izgledao proces dobivanja azila. Premda fokus ovog istraživanja nije na procesu dobivanja azila ili uvjetima prihvatnog centra, ova pitanja su služila kao uvod u razgovor i način uspostavljanja komunikacije između sudionika i voditeljice intervjuja. Potom su uslijedila pitanja o iskustvima ispitanika o životnim uvjetima u Hrvatskoj, točnije o stambenom pitanju, zdravstvenoj skrbi, mogućnosti zaposlenja, školovanju i učenju jezika. Ova pitanja služe kako bi se dijelom ispitao zakonski okvir i koliko se u praksi primjenjuju odredbe koje azilantima omogućuju određena prava, ali i kako bi se iz prve ruke stekla slika života i izazova s kojima se azilanti susreću u svojoj svakodnevici. Nakon toga, ispitanici su upitani o

svom iskustvu doživljavanja islamofobije i utjecaja pripadnosti islamskoj religiji na integraciju i život u hrvatskom društvu. Ovaj kraći dio intervjuja proizašao je iz teorijskog okvira koji govori o potencijalnom sukobu Islama i Zapada sa željom da ispitanici, kao pripadnici religijske manjine, dobiju priliku ispričati svoju percepciju života na Zapadu. Na samom kraju im je dana mogućnost da daju svoje mišljenje i kažu na koji način bi se njihov položaj mogao ojačati te su bili potaknuti da podijele u intervjuu što god smatraju da je važno za istraživanu temu, a nije bilo spomenuto tokom razgovora. Obzirom da se radi o polu-strukturiranom intervjuu, sudionicima su bila postavljena i spontana potpitanja motivirana odgovorima koje su dali.

6.1.3. Postupak analize

Prije same analize bilo je nužno pretvoriti audio zapise u transkripte. Uz jezičnu barijeru, provođenje intervjuja online putem je rezultiralo manje razumljivom audio snimkom te je iz tog razloga bilo nužno transkripte napraviti odmah po završetku razgovora. Za istraživanje se provela tematska analiza te se slijedilo šest ključnih koraka po napatku Braun i Clarke:

1. upoznavanje s prikupljenim podacima – čitanje transkripata kako bi se stekao opći dojam o važnim temama koje su se provlačile kroz razgovor
2. osmišljavanje inicijalnih kodova – prepoznavanje i označavanje najvažnijih ideja i misli
3. traženje tema – svrstavanje pojedinih kodova u kategorije
4. preispitivanje tema – provjeravanje koliko su teme smislene i koherentne
5. definiranje i imenovanje tema
6. kreiranje izvješća rezultata

(Braun i Clarke, 2006:87)

Iz 10 transkripata ukupno je proizašlo 134 različitih kodova. Kodovi su potom združeni na temelju sličnosti te se na taj način, nakon tri revizije, oformilo 6 konačnih tema koje će biti predstavljene u daljnjem tekstu:

1. nedostaci sustava prihvata
2. nedostatak informacija

3. važnost podrške civilnog društva, lokalne zajednice i uključenost u društveni život
4. nedostatak financijske podrške
5. diskriminacija
6. pozitivni aspekti

Teme su formirane na način da prvenstveno ukažu na konkretne probleme s kojima se azilanti susreću, no one nisu isključivo fokusirane na negativna aspekta jer je cilj rada prikazati, uz izazove i teškoće, cjelokupno iskustvo života azilanata u Hrvatskoj što svakako uključuje i stavke s kojima su sudionici zadovoljni.

Rezultati istraživanja su analizirani s posebnom pažnjom na etičnost u izvještavanju o kvalitativnim podacima i namjerom da se prikažu čim vjerodostojnije i objektivnije (Haverkamp, 2005). Ipak, obzirom da je istraživanje i analizu provodila jedna osoba, svakako postoji rizik da je taj postupak ometen dozom nenamjerne subjektivnosti koja bi bila umanjena da je u provedbi istraživanja sudjelovalo više osoba. Iskazi ispitanika prikazani u sljedećem poglavlju nisu jezično dorađivani te su prikazani u svom izvornom obliku.

6.2. Prikaz rezultata

6.2.1. Nedostatci sustava prihvata

Prisutnost određenih manjkavosti na sustavnoj razini evidentna je iz svih 10 provedenih intervjua. Neadekvatnost sustava najviše se spominje u kontekstu pružanja tečaja hrvatskog jezika. Po Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, azilanti imaju obavezu pohađanja „tečaja hrvatskog jezika, povijesti i kulture“ financiranih iz državnog proračuna. Jedna sudionica spominje da se tečaj povijesti i kulture uopće ne provodi dok je čak 7 ispitanika navelo da su postojale određene poteškoće ili manjkavosti s provođenjem tečaja jezika.. Posebno se ističe da se pruža mogućnost učenja samo najosnovnije razine:

„...i svaki put se tečaj prekine, ima 70 sati, a onda poslije, ne znam koliko mjeseci opet 70 (ispočetka)“

„Kad smo bili u Porinu, tamo neki volonteri dolaze i pokušavaju poučiti jezik. Ja sam tamo bio na tečaju, ali to je samo za početak.“

Neki naglašavaju kako je učenje hrvatskog jezika izrazito zahtjevno, posebice kad se radi o osobama koje ne pričaju ni engleski jezik, te da omogućeni tečaj nije dovoljan da osobe usvoje znanje i polože završni ispit. Ovo je od velike važnosti obzirom da država financira prva dva izlaska na ispit te jedan broj azilanata odustaje od učenja nakon što iskoriste te mogućnosti što značajno utječe na daljnju integraciju.

„Hrvatski jezik ja jako teško pratim... Ona (učiteljica) pokazuje nama na engleski, a mi engleski ne zna kao ni hrvatski tada... Moja žena nije ni AI mogla na ispitu dobiti i sad više neće ići“

„Puno ljudi ima koji su pod međunarodnom zaštitom, ali su nepismeni. Ja govorim engleski, ali i dalje mi je teško učiti hrvatsku gramatiku.“

Druga stavka odnosi se na neusklađenost sustava zdravstvenog osiguranja. Čak je petero sudionika doživjelo neugodnosti unutar zdravstvenog sustava zbog neinformiranosti zdravstvenih djelatnika o njihovim pravima unatoč tome što su zdravstvene ustanove trebale biti obaviještene i informirane o statusu ove populacije:

„Mi azilanti imamo pravo na osiguranje zdravstveno, ali nije toliko poznato.. kad idemo u bolnicu mi smo u drugoj kategoriji koju neki zdravstveni djelatnici ne poznaju (...), oni ne znaju da mi imamo osiguranje.“

„Kad ljudi pod međunarodnom zaštitom idu kod obiteljskog doktora, oni ne prime tu osobu jer kažu da osoba nema osiguranje.“

„...osiguranje financira ministarstvo i to pravilo piše u Zakonu, ali ne znam kako ovi doktori ne znaju pravila....“

Dvoje sudionika podijelilo je i svoja iskustva u vezi nostrifikacije diplome visokog obrazovanja gdje kompleksnost postupka ovisi o tipu diplome. Osoba koja je studirala na društvenom fakultetu smatra da je postupak nostrifikacije za nju bio izazovan jer hrvatske institucije još uvijek nemaju dovoljno praktičnog iskustva u ovom području:

„... oni nisu znali kako sve ide jer je to bio prvi put. (...) Sad imaju dosta iskustva.“

Osoba koja je završila medicinski fakultet već se godinama suočava s kompliciranim birokratskim procesima:

„ Skoro dvije godine pokušavam za nostrifikaciju za diplomu, ali nažalost, znate kako ta administracija traje. Svi kažu doktori nam fale, ali administracija dugo traje...“

Isti ispitanik spominje i visoke troškove procesa nostrifikacije diplome koje si pri dolasku u Hrvatsku nikako nije mogao priuštiti.

6.2.2. Nedostatak informacija

Kroz razgovore se često spominje kako su procesi u vezi dobivanja azila i ostvarivanja prava koji iz njih proizlaze podosta kaotični što nerijetko rezultira uskraćivanjem važnih informacija o pravima i obavezama azilanata. Ova se kategorija također može smatrati dijelom manjkavosti sustava, no izdvojena je zbog raznovrsnih iskustava koja ju čine. Primjerice, jedna je sudionica spomenula da je, nekoliko godina nakon njena dolaska u Hrvatsku, u sklopu udruge pohađala tečaj o pravima unutar radnog odnosa te shvatila da su ju poslodavci iskorištavali i kršili njena prava. Iako je tečaj bio vrlo koristan, smatra da bi bilo puno bolje da je dostupan svima na početku. Druga sudionica prisjetila se trenutka kada je upoznala mladića, azilanta, koji joj je rekao da je želio studirati, ali da nije imao novaca da plati fakultet:

„...dečko ima 26 godina, on je došao prije pet godina, imao je 21 godinu. On je tada imao pravo da besplatno ide na fakultet, s 26 gubi pravo (...), on to nije znao.“

Dva ispitanika naglasila su kako je početak života u Hrvatskoj bio jako težak velikim dijelom upravo zbog nedostatka informacija:

„Na početku je bilo jako komplicirano. Država ne zna kuda idemo, mi ne znamo kuda idemo. Nema organizacije, da nas je netko uputio malo, bilo bi lakše.“

Jedna sudionica je spomenula kako je prvi tečaj jezika koji je pohađala bio otkazan te nije znala da i dalje ima pravo na besplatan tečaj dok joj prijateljica nije ukazala na to.

„Ostala sam bez tečaja, (...), ne znam ništa... I onda sam upoznala jednu prijateljicu koja mi je rekla da mogu upisati na Kroatikum na Filozofski fakultet.“

Dva sudionika su spominjala kako na početku nisu jasno objašnjena ni prava ni obaveze azilanata. Ukoliko osobe ne poštuju obaveze, mogu izgubiti status, a o tome nisu, kako tvrde, adekvatno informirani:

„...ljudi koji dolaze tu i koji su dobili status nemaju dovoljno informacija o tome što imaju pravo, oni također moraju znati što su njihove obaveze! (...) Imate ljudi koji su gubili pravo jer nisu razumjeli (obaveze).“

6.2.3. Važnost podrške civilnog društva, zajednice i uključenost u društveni život

Svih 10 sudionika je u nekoliko navrata spomenulo podršku koju su dobivali i dobivaju od različitih organizacija civilnog društva. Organizacije azilantima pomažu kroz brojni niz aktivnosti poput informiranja, pružanja materijalne pomoći, podrške u savladavanju školskih obaveza, organiziranja tečajeva, pomoći pri pisanju životopisa i pomoći pri traženju stanova.

„Imamo puno aktivnosti sa Crvenim križem, CKD-om i nekim drugim organizacijama...“

Nekoliko sudionika kroz razgovor spominje i kako su s djelatnicima i volonterima organizacija razvili prava prijateljstva koja im predstavljaju značajnu podršku:

„...mi se družimo, mi smo kao volonteri, mi smo se sprijateljili i onda uvijek sam nju išla pitati kad sam mislila tražiti posao...“

„...ti znaš ovu udrugu Are You Syrious? Imam prijateljica tamo, pomoći mi da našla stan“

Četvero sudionika spominje i da su sami uključeni ili su bili uključeni u aktivnosti ovih organizacija - kao volonteri, a neki od njih su se kasnije ondje i zaposlili:

„...kada je kriza krenula, onda sam ja bila volonterka u Crvenom križu. (...) Poslije toga sam radila na ugovor, sad imam stalni ugovor kao prevoditelj.“

Gotovo svi sudionici su naglasili važnost uključenosti u društveni život i lokalnu zajednicu, pogotovo kroz posao i volontiranje, kao najbolji način učenja jezika:

„Ja slušam hrvatski kako oni razgovaraju osam sati, onda svaki dan tako. Pa paralelno ja učim, pa poslije sedam mjeseci osjećam da ja mogu pričati.“

Jednako tako, neki naglašavaju da nepoznavanje jezika vodi do isključenosti iz društvenog života, dok je istovremeno sudjelovanje u društvenim aktivnostima najbolji način učenja jezika:

„Moja žena, ona jako malo priča hrvatski, pa kako će ona raditi posao? (...) A kako će ona onda početi pričati puno ako nije tamo da sluša kako drugi pričaju?“

Sudionici u nekoliko navrata spominju da je život u stranoj državi posebno težak na početku upravo zbog nedostatka poznanstava. Naglašavaju da su im poznanstva koja su izgradili u Hrvatskoj značajno olakšala neke situacije, poput pronalaska stana:

„Ja sam tri mjeseca prije prestanka (prava na smještaj) počeo tražiti, bilo je jako teško. (...) Ja sam rekao to na poslu i šef mi je puno pomogao. (...) Sada živimo kod šefovog brata u stanu.“

„...ja sam preko veze našla stan, gazdina kćer je bila s mojom kćeri u vrtiću.“

6.2.4. Nedostatak financijske podrške

Devet ispitanika radi te ima svoje financijske prihode dok jedna ispitanica studira. Nitko od njih nije naglasio da im trenutno nedostaje financijska podrška, ali većina je spomenula tešku financijsku situaciju u početku. Azilanti imaju pravo na smještaj financiran iz državnog proračuna ukoliko nemaju vlastitih novčanih primanja ili drugih materijalnih stvari velike vrijednosti (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2018b). Oni moraju izabrati hoće li iskoristiti to pravo i živjeti od novčane pomoći ili će početi raditi. Svi ispitanici su ostvarili pravo smještaja u trajanju od dvije godine, no tvrde da novčana pomoć koju su tada primali nije dovoljna ni da se pokriju osnovni troškovi što ih je primoralo da rade „na crno“:

„Za hranu je za mene i za moju ženu 960 kuna, to skoro nije dovoljno za hranu, nama je obavezno raditi na crno jer ako radimo (legalno) izgubimo pravo na stan.“

„Trebalo bi biti više pomoći na početku da mi malo napredujemo. Moj muž trebao odmah početi raditi kada smo mi preselili u stan (državni) (...), znači da ne bi radio, ne znam kako bi mi živjeli..“

„...ja razumijem besplatan meni stan, ali ti moraš i jesti...“

Zbog rada bez ugovora jedan je sudionik bio iskorišten od strane poslodavca:

„Ja ću raditi bez ugovora, ali nakon toga on je... Šest mjeseci bez ugovora i zadnja dva mjeseca on meni nije dao plaću.“

Osim toga, neki spominju da zbog posla u tom razdoblju nema vremena za učenje jezika:

„Netko ima obitelj, petero djece. On mora raditi. Oni dobivaju minimalnu naknadu, to nije dovoljno, (...) oni moraju raditi. Kada će učiti jezik onda?“

Također vezano uz jezik, navode da su tečajevi jezika i polaganje ispita nakon B1 razine, koju financira država, veliki financijski izdatak koji si teško mogu priuštiti. Jedan ispitanik je opisao da je sve što je zaradio potrošio samo da bi mogao položiti B2 razinu koja mu treba za željeno radno mjesto:

„Samo jedna razina tečaja iznosi 700 eura. (...) U jednoj firmi sam radio, što sam zaradio, sve sam potrošio na tečaj.“

Jednom od ispitanika je učenje jezika bilo jako zahtjevno te nije uspio položiti ispit, odustao je od daljnjeg učenja jer nema mogućnosti izdvojiti novce

„... dva puta se može izaći i onda nema prava više. Onda se mora platiti, moram platiti 1000 kuna samo ispit. (...) Za mene dosta.“

6.2.5. Diskriminacija

Svi ispitanici tvrde da se u Hrvatskoj osjećaju dobro te da s ljudima imaju pretežito pozitivna iskustva. Negativna iskustva u interakciji s drugim ljudima opisuju kao izdvojene iznimne situacije, no gotovo su svi opisali barem jedno negativno iskustvo. Najistaknutije su situacije islamofobije prema ženama koje su pokrivena jer se, kako tvrde, radi o vizualnom obilježju:

„Kad sam bio sam nisam to (diskriminaciju) osjetio, (...) ali kad sam se oženio... Moja žena ima hidžab, zajedno šetamo i suočili smo se s nekim problemima nažalost. Kad je nešto vidljivo to je onda malo drugačije.“

„Ljudi pogledaju, misle što je to, što ona nosi? (...) Kad trebam ići negdje sa suprugom ne želim. Suprug pita zašto ne želiš, ja ne želim jer nisam kao on (jer on ne nosi hidžab). Oni možda pogledaju njega pa vide da nije Hrvat, ali nemaju ništa protiv. Ali svi gledaju što je to (hidžab na njoj).“

„...nismo (doživjeli diskriminaciju) jer nismo motani, možete primijetiti kod ljudi koji su motani da oni možda doživljavaju više.“

Izravna diskriminacija koju su ispitanici doživjeli najčešće se odnosi na islamofobne komentare od prolaznika, neugodne poglede i druge oblike neverbalne komunikacije te je skoro uvijek bila upućena ženama koje su bile pokriveno:

„Kad sjedim u autobusu imam prazno mjesto pored sebe, ljudi stoje i ne žele sjesti pored mene. Onda, prvi put ja sam se osjećala tužna.“

„Ona (supruga) je odmah krenula plakati, ja nisam shvaćao u čemu je problem pa sam vidio da dolazi jedan dečko i kaže nešto, ali nešto baš ružno prema mojoj ženi.“

„Bila sam u banci pa je došao jedan stari čovjek i rekao – što radiš ti ovdje, odakle si, ajde vrati se u svoju državu, zašto si ovako obučena, zašto imaš maramu...“

Jedan je ispitanik rekao da su njega i njegovu suprugu odbili poslužiti u dućanu:

„Htjeli smo kupiti televizor i žena nam nije htjela objasniti. Znači odbila je, neće nešto... Mi smo rekli da zašto, (ona odgovara) ne vi, neću vam prodati.“

Nekoliko je sudionika indirektno spomenulo da su osjetili diskriminaciju i pri pronalasku stanova:

„...jako loše iskustvo, jako loši odgovori (od stanodavaca). Neki su protiv djece, a neki protiv stranaca.“

„Stan je bilo jako teško naći, nitko neće nas primiti kada čuju da smo mi azilanti. Još troje male djece...“

Jedan sudionik je ispričao da mu zdravstveno osoblje nije vjerovalo da ima pravo na zdravstvenu skrb pa je djelatnik jedne od organizacija morao ići s njim u pratnji kako bi uvjerio osoblje da azilanti doista imaju to pravo:

„Isto objašnjenje ja objasnim, ali ne vjeruju mi. Kažu – kako da vjerujemo da si u drugoj kategoriji, zato idemo s djelatnicima CKD-a, oni objasne pa nas onda prime.“

Jedna sudionica navodi da je u svojoj domovini započela studij, a u Hrvatskoj je uspjela završiti tečaj vezan uz struku. Ipak, tvrdi da je tečaj bio jako skup, pogotovo

jer ga je morala platiti kada je samo muž bio zaposlen. Smatra da se za izbjeglice nude isključivo tečajevi vezani uz poslove koje Hrvati, kako tvrdi, ne žele raditi:

„...recimo pizzerije, pekari, slastičari, tipa ovi poslovi za koje se teško nađu Hrvati da to rade. Za dva mjeseca (Hrvati) odlaze, ne žele i plaća im je mala. I zato ovi tečajevi (za takve poslove). Ne plate nama (tečaj) za ekonomiju, za neku drugu struku koju Hrvati isto mogu raditi i mogu tamo zaraditi dobro.“

6.2.6. Pozitivni aspekti

Unatoč pojedinim lošim iskustvima, ispitanici generalno govore pozitivno o životu u Hrvatskoj. Gotovo svi ističu da se osjećaju ugodno u svojoj okolini te da su ih njihovi sugrađani, kolege s posla i susjedi u pravilu vrlo dobro prihvatili te se prema njima i njihovoj vjerskoj pripadnosti odnose s poštovanjem:

„Kod mene sve stvarno dobro, jučer me počastili za bajram, ovaj glavni šef kaže – sretan bajram. Jako dobri ljudi ovdje.“

„Suprug i ja nekad sjednemo s Hrvatima u kafić i oni ne žele piti alkohol zbog mene. Ja kažem – okej je ako hoćete, a oni kažu – ne, ne, nema problema. Ja ne tražim da oni to promjene, ali oni to sami odluče. To puno znači.“

Jedna ispitanica tako navodi kako je osjećala strah prije dolaska u Hrvatsku jer je mislila da će biti diskriminirana zbog hidžaba, ali sada se osjeća jako prihvaćeno:

„Nakon što smo stigli vidjela sam ženske koje imaju marame i kako su ljudi nasmijani. Govore mi – joj kako si lijepa, kako imaš lijepu maramu, sve je bilo dobro.“

Školovanje djece i obrazovni sustav je jedan od aspekata o kojem su gotovo svi ispitanici pričali u potpunosti pozitivno. Jedna sudionica je spomenula da je djeci bila teška prilagodba na jezik no dobili su pomoć volontera. Drugi sudionici koji imaju djecu školske dobi nemaju zamjerke za školski sustav te tvrde da su se njihova djeca jako dobro prilagodila na školsko okruženje i obaveze:

„Škola – sve super. Na početku oni samo slušaju, ali brzo uče jezik.“

„Super je (u školi), kćer je jako dobra, sve petice dobije. Ja sam baš tražila u školi ako treba hrvatski ili nešto dodatno, ali ništa ne treba. Ispočetka je bilo super.“

„U školi je djeci jako dobro, imaju prijatelje oboje. Sa školom nema problema, sve je dobro.“

6.3. Rasprava

Prikazani rezultati istraživanja odgovorili su na prva dva istraživačka pitanja – kakva su iskustva azilanata islamske vjeroispovijesti u različitim aspektima života i s kojim teškoćama i izazovima se suočavaju. Kroz daljnji tekst pokušat će se odgovoriti i na treće istraživačko pitanje. Jedan od glavnih nedostataka istraživanja je bila jezična barijera koja je u nekoj mjeri bila prisutna u gotovo svakom intervjuu te je lako uočljivo da su osobe koje se lakše koriste hrvatskim jezikom davale jasnije, suvislije i životopisnije odgovore. Ipak, da je u proces prikupljanja podataka bio uključen prevoditelj, za neke ispitanike bi to moglo značiti ugrožavanje anonimnosti. Uz to, gotovo svi intervjuirani sudionici trenutno žive na području Zagreba i okolice što neupitno utječe na njihove životne okolnosti.

U prvoj spomenutoj temi spominju se sustavne poteškoće s provođenjem tečaja jezika, ostvarivanjem zdravstvene skrbi i nostrifikacije diplome. Evidentno je, iz prikupljenih podataka, da sustav zdravstvene skrbi nije uspješno usklađen s pravnim sustavom koji omogućuje azilantima pravo na zdravstvenu zaštitu. Neinformiranost bolničkog osoblja i nejasnoće u sustavu spomenute su i u istraživanju Ajduković i sur. iz 2019. godine, ali generalni zaključak tog rada je da se azilantima pruža dobra zdravstvena skrb. Ni sudionici ovog istraživanja nisu negativno komentirali sadržaj zdravstvene skrbi (jedna sudionica je spomenula da se dugo čeka na liječnički pregled) no rašireno iskustvo s neinformiranim osobljem ukazuje na potrebu za daljnjim koracima kako bi se takve situacije spriječile. U nekom drugom sektoru možda bi se slični propusti mogli prepisati nedostatku iskustva i malom broju azilanata u Hrvatskoj, no takvo opravdanje ne može biti prihvatljivo kod ostvarivanja zdravstvene zaštite.

Neusklađenost je prisutna i kod pružanja tečaja jezika, sudeći po danim odgovorima. Iako je svim ispitanicima omogućeno pohađanje besplatnog tečaja, za mnoge su u tom procesu bile prisutne komplikacije i nedostaci. Na propuste u održavanju tečaja upozoravao je i Centar za mirovne studije u izvješću iz 2021., a na njih je ukazalo i istraživanje iz 2019. gdje je rečeno da su tečajevi jezika češće organizirani neformalno

u nevladinim organizacijama (Ajduković i sur., 2019). U ovom istraživanju, nedostaci se s jedne strane odnose na nemogućnost napredovanja kroz tečaj gdje osobe koje već znaju osnove jezika ne mogu ići na višu razinu, a s druge strane osobe koje tek počinju učiti nerijetko nisu u stanju pratiti tečaj jer ne pričaju engleski jezik i/li jer im je materija vrlo zahtjevna. Većina ispitanika iz istraživanja iz 2019. godine također navodi da je znanje jezika usvojeno na tečaju dovoljno samo za osnovnu konverzaciju no u Zakonu nije definirano u kojem obujmu će azilantima tečaj biti pružen što može rezultirati neujednačenom praksom (Ajduković i sur., 2019).

Kod jednog dijela sudionika komplikacije u vezi pohađanja tečaja jezika su bile vezane uz nedostatak informacija. Nakon što su njihove grupe tečaja otkazane (iz različitih razloga), dva sudionika nisu bila upućena da i dalje imaju pravo na besplatan tečaj u drugoj ustanovi već su to saznali neformalnim putem. Nedostatak informacija svakako bi se mogao smatrati dijelom sustavnih problema, no obzirom da se ova tema spominje kroz niz različitih situacija, bilo ju je nužno izdvojiti. Premda izvješća organizacija civilnog društva svjedoče i o tome da one rade na informiranju i educiranju azilanata, čini se da postoji potreba da se informiranje o pravima, obavezama i mogućnostima dovede na sustavnu razinu kako bi svi azilanti i tražitelji azila imali jednak i potpun pristup ovim značajnim informacijama. Važnost informiranja azilanata spomenuta je i na više mjesta u „Okviru za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita na lokalnoj razini“ iz 2018. godine no, obzirom da je većina sudionika u Hrvatskoj manje od četiri godine, čini se da ideje iz Okvira još uvijek nisu implementirane u praksi. Pozitivno je što Okvir prepoznaje određene nedostatke i poziva na njihovo mijenjanje.

Pokazalo se da za sve ispitanike neformalna podrška, poznanstva i prijateljstva čine izrazito veliku razliku, omogućuju prebrođivanje raznih životnih teškoća i pospješuju kvalitetu života. Premda se djelatnosti civilnog sektora općenito ne mogu smatrati neformalnom podrškom, on je uključen u ovu kategoriju jer se ispostavlja da odnos sudionika, djelatnika i volontera iz civilnog sektora nerijetko prelazi u prijateljstvo. Neki od ispitanika su u tim organizacijama također volontirali kao prevoditelji, a neki su se tamo i zaposlili pa je stoga indikativno da su organizacije za azilante jedan od važnih središta društvenog života. Ispitanici su zadovoljni s podrškom koju dobivaju

od organizacija te se u razgovorima da naslutiti da se na njih oslanjaju kada osjećaju da trebaju potporu.

Sudionici također navode da im poznanstva i veze koje su ostvarili od dolaska u Hrvatsku olakšale izgradnju novog života ovdje, a neki su i više puta naglasili da je dolazak i početak bio izazovan prvenstveno jer nisu poznavali nikoga iz lokalne zajednice. Kao odgovor na taj izazov, Okvir za integraciju nalaže uspostavu mreže volontera-građana i mentora iz lokalne zajednice (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2018a). Takav sustav dodatne podrške iz lokalne zajednice ne bi samo učinio bezbolnijim proces dolaska u novu okolinu za azilante, već bi pozitivno djelovao i na suzbijanje štetnih i diskriminatornih stavova prema ovoj populaciji o čemu govori hipoteza kontakta (Pickel i Öztürk, 2018). Iz tog je razloga uključivanje građana iz zajednice u kojoj azilanti žive i koje svakodnevno susreću koncept koji bi bio višestruko koristan.

Niti jedan sudionik nije izrazio želju ili potrebu da u trenutku provođenja istraživanja treba veću financijsku podršku od države. Svi komentari u vezi financijske podrške odnosili su se prvenstveno na razdoblje za vrijeme ostvarivanja prava na besplatan smještaj koji je azilantima omogućen u razdoblju od dvije godine, pod uvjetom da nemaju vlastita primanja. U tom razdoblju oni, skupa sa članovima obitelji, imaju pravo na naknadu za koju većina naglašava da je daleko preniska da se pokriju svi životni troškovi. Prenizak iznos zajamčene minimalne naknade spominje se i u istraživanju provedenom o dječjem siromaštvu u Hrvatskoj (Rubil i sur., 2018). Stoga, niska razina naknade nije problem koji pogađa isključivo azilante. S druge strane, kod azilanata on može dovesti do specifičnih negativnih ishoda. Prvi je „rad na crno“ što, osim što je protuzakonit, ovu ranjivu populaciju koja nema razvijen adekvatan sustav podrške i poznanstava može staviti u posebno loš položaj. Istovremeno, zbog rada, u tom razdoblju osobe zanemaruju tečaj jezika. Ranije je spomenuto da azilanti jezik najviše nauče na poslu, no besplatan tečaj jezika im omogućuje da usvoje i gramatiku koju teško mogu naučiti samo putem razgovora te da polažu službene razine jezika. Položene razine su, kako tvrde sudionici, preduvjet za određene poslove te, na kraju, i za dobivanje državljanstva. Mnogi u ovom razdoblju odustaju od tečaja, a obzirom da je samostalno plaćanje financijski prezahtjevno, nikada ni ne nastavljaju te njihovo

znanje jezika ostaje nisko što može priječiti potpunu integraciju i napredovanje (European Web Site on Integration, 2017: prema Giljević i sur., 2020).

Unatoč tome što su sudionici u istraživanju ciljano bili isključivo pripadnici islamske vjeroispovijesti, sami intervjui nisu bili koncipirani na način da religiju stavljaju u središte razgovora već je zamišljeno da će se kroz odgovore sudionika moći primijetiti utječe li njihov religijski identitet na njihovu svakodnevicu i ako da, na koji način. Po njihovim iskazima, glavni aspekt gdje je vjeroispovijest utjecala na iskustva je bila doživljena diskriminacija. Sudionici su naglasili da se radi o anegdotalnim situacijama, iznimkama koje su se dogodile jednom ili par puta. Ipak, obzirom da su se u višem ili manjem rasponu dogodile svim ispitanicima, nipošto ne smiju biti zanemarene ili prepisane samo nesretnom slučaju. Dok je za neke spomenute situacije diskriminacije, poput traženja stana, teško je utvrditi mogu li se prepisati islamofobiji, ksenofobiji ili nekom trećem faktoru, za neke opisane događaje je vrlo izgledno da su rezultat netrpeljivosti prema islamu. Više sudionika je naglasilo kako su osobe s jasnim vizualnim obilježjima, točnije – žene koje nose hidžab, u većoj vjerojatnosti da će biti žrtvom islamofobnog napada. Sukladno tome, istraživanje provedeno u 2012. godini u SAD-u također pokazuje da su islamofobni komentari i razni oblici „mikroagresije“ često usmjereni prema fizičkim obilježjima koja iskazuju pripadanje islamskoj vjeroispovijesti. Premda je teško razaznati što je točno razvilo negativne stereotipe koji dovode do takvih reakcija, prikaz muslimana u medijima nerijetko pridonosi problemu (Nadal i sur., 2012).

U jednom intervjuu spomenuto je da se azilantima isključivo nude tečajevi za teške, fizičke poslove koje „Hrvati ne žele raditi“ te da su za iste manje plaćeni. Premda je s jedne strane razumljivo da se tečajevi za fizičke, jednostavnije poslove nude besplatno kao podrška na početku kada osobe ne pričaju jezik, za dugotrajnu i potpunu integraciju svakako bi bilo poželjno da se prepoznaju kapaciteti i intelektualni potencijali izbjeglica. Postoje dostupni tečajevi i mogućnosti stjecanja dodatnih kvalifikacija koje bi azilanti mogli, kao i svi ostali, financirati sami. No, teško je da si to mogu priuštiti, a pogotovo ne za vrijeme ostvarivanja prava na smještaj. Ukoliko bi pružanje besplatnih tečajeva predstavljalo preveliki financijski teret za državu, potencijalno bi se mogao razviti sustav subvencija ili zajmova. Ovaj koncept mogao bi biti primijenjen i u postupcima nostrifikacije već stečenih diploma. Veliki broj

azilanata je već završio visoko obrazovanje te bi poticanje njihovog napretka i ostvarenja punog potencijala moglo biti višestruko korisno za njih, njihove obitelji i zajednicu (Zunes, 2017).

S namjerom da ovaj rad proizvede pozitivne promjene, veći naglasak u rezultatima istraživanja je stavljen na teškoće s kojima se azilanti susreću. Većina njih ipak naglašava da su zadovoljni životom u Hrvatskoj te posebno ističu da se osjećaju prihvaćeno od strane zajednice. Ipak, ovakvom prikazu suživota treba pristupiti s dozom skepticizma, ne samo zbog ranije spomenutih primjera diskriminacije, nego i zbog primjera drugih europskih država gdje je rasprava o islamofobiji prisutna već neko vrijeme. Konkretno, u Njemačkoj pitanje islamskih migranata nije izazivalo značajne kontroverze kada su muslimani iz Turske počeli pristizati kao radna snaga poslije Drugog svjetskog rata. No, kada su ti isti migranti 80ih godina prošlog stoljeća počeli inzistirati na većoj ravnopravnosti te kada su počeli pristizati u većem broju, prisutnost islama u Njemačkoj je postao sve češći dio javnog diskursa, a netrpeljivost prema islamu je bila iskazivana posebno prema pokrivenim ženama (Kastoryano, 2004). Svakako, okolnosti svakog društva se razlikuju te je nemoguće na temelju ikakvog primjera predvidjeti kako će odnos prema azilantima islamske vjeroispovijesti izgledati u budućnosti u Hrvatskoj.

7. Zaključak

Premda su za većinu izbjeglica države zapadne i sjeverne Europe i dalje željena destinacija, Hrvatska je posljednjih godina postala te će u budućnosti i postati dom za značajan broj ljudi koji su u Europu došli iz država pogođenih ratnim i drugim neprilikama. Samim time, pitanje položaja azilanata u društvu te njihove integracije postaju predmetom sve većeg interesa raznih aktera te se pokazuje da je uspješna koordinacija politika, procesa, različitih sustava i aktivnosti u ovom području zahtjevan i kompleksan zadatak. Uspješna integracija posebno je izazovna obzirom da većina pridošlih azilanata dolazi iz islamske kulture koja se po mnogočemu razlikuje od zapadnjačke. Istovremeno, dijelom zbog povijesnih razloga, dijelom zbog objektivnih nekompatibilnosti između zapadnjačke i islamske kulture te činova nasilja koji se, često neopravdano, vežu uz islam, u državama Europe osjetna je prisutnost islamofobije. Ona rezultira diskriminatornim stavovima i predrasudama usmjerenima

prema muslimanima što ugrožava njihovu kvalitetu života, priječi potpunu integraciju, te dugotrajno ima niz štetnih učinaka za izbjeglice, ali i cjelokupno društvo. Premda postojeća oskudna literatura sugerira da je položaj muslimana u Hrvatskoj relativno dobar, većina te populacije dolazi iz susjedne Bosne i Hercegovine te je opravdano pretpostaviti da saznanja o njihovim društvenim okolnostima ne mogu biti uopćena na izbjeglice koje su došle ili će tek doći u Hrvatsku iz istočnih država. Iz tih je razloga provedeno istraživanje koje je predstavljeno u radu.

Istraživanje je potvrdilo ranija saznanja o nedostacima sustava prihvata koji uključuju poteškoće s ostvarivanjem zdravstvene skrbi, s provođenjem tečaja jezika te nesustavan pristup važnim informacijama. Pokazalo je da organizacije civilnog sektora imaju jednu od, ako ne i najznačajniju ulogu u pružanju podrške azilantima te da je civilni sektor ujedno i mjesto razvijanja važnih neformalnih i formalnih veza koje izbjeglicama olakšavaju prilagodbu u novoj državi. Značajne su informacije i o nedostatnoj financijskoj podršci u razdoblju ostvarivanja prava na smještaj što nerijetko azilante primorava na traženje ilegalnog zaposlenja, a veliki kamen spoticanja u napretku i ostvarivanju potencijala je nedostatak uvjeta za postizanje višeg obrazovanja, komplicirani proces nostrifikacije postojećih diploma pa i neadekvatna podrška za učenje viših razina hrvatskog jezika.

Religijski identitet ispitanika najviše je bio prisutan kada su govorili o iskustvima diskriminacije. Premda su ta iskustva rijetka, nipošto nisu zanemariva te ukazuju da postoji razina netrpeljivosti prema muslimanima u Hrvatskoj, a izlazi na vidjelo onda kada postoje jasni vizualni znakovi religijske pripadnosti kao što je hidžab. Ipak, sudionici se slažu da je broj pozitivnih interakcija koje doživljavaju među susjedima, kolegama s posla i prolaznicima znatno veći te većina njih naglašava da su, unatoč spomenutim manjkavostima, zadovoljni svojim novim životom ovdje.

Teško je predvidjeti u kojem smjeru će se odnos prema azilantima razvijati u budućnosti. Hoće li njihov društveni položaj biti bolji jer će sa stečenim iskustvom i većom populacijom izbjeglica sustav i svi akteri koji sudjeluju biti adekvatnije pripremljeni? Hoće li među hrvatskim stanovništvom veća prisutnost pokrivenih žena na ulici izazivati osjećaj straha za sigurnost i nacionalni identitet utemeljen na davno uspostavljenim predrasudama, ali i objektivnom kulturološkim razlikama? Na ta je

pitanja teško dati odgovor, ali neka do tada iznesena iskustva međusobnog poštovanja budu podsjetnik da postoji nada za uspješan suživot.

8. Literatura

1. Ajduković, D., Čorkalo Biruški, D., Gregurović, M., Matic Bojić, J., i Župarić-Iljić, D. (2019). *Izazovi integracije izbjeglica u hrvatsko društvo: stavovi građana i pripremljenost lokalnih zajednica*. Preuzeto 05.01.2022. s <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Izazovi%20integracije%20izbjeglica%20u%20hrvatsko%20dru%C5%A1tvo.pdf>
2. Baričević, V., & Koska, V. (2017). *Stavovi i percepcije domaće javnosti o nacionalnim manjinama, izbjeglicama i migrantima*. Zagreb: Centar za mirovne studije. Preuzeto 01.08.2022. s https://www.cms.hr/system/publication/pdf/94/Stavovi_i_percepcije_doma_e_javnosti_o_nacionalnim_manjinama_izbjeglicama_i_migrantima.pdf
3. Benčić, S., Bosanac, G., Miletić, G., Parić, A., i Župarić-Iljić, D. (2005). *Azil u Hrvatskoj: Integracijske politike*. Zagreb: Centar za mirovne studije. Preuzeto 01.08.2022. s https://www.cms.hr/system/publication/pdf/41/Azil_u_Hrvatskoj_-_integracijske_politike.pdf
4. Betz, H., G., i Meret, S. (2009). Revisiting Lepanto: the political mobilization against Islam in contemporary Western Europe. *Patterns of Prejudice*, 43(3-4), 313–334.
5. Braun, V., i Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
6. Centar za mirovne studije (2022). *Godišnji izvještaj Centra za mirovne studije za 2021. godinu*. Preuzeto 04.05.2022. s https://www.cms.hr/system/article_document/doc/810/Godisnji_izvještaj_CMS-a_za_2021_godinu.pdf
7. Čepo, D., Čehulić, M., & Zrinščak, S. (2020). What a Difference Does Time Make? Framing Media Discourse on Refugees and Migrants in Croatia in Two Periods. *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*, 20(3), 469-496.

8. Deslandes, C., i Anderson, J. R. (2019). Religion and prejudice toward immigrants and refugees: A meta-analytic review. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 29(2), 128-145.
9. Dinas, E., Matakos, K., Xefteris, D., i Hangartner, D. (2019). Waking up the golden dawn: does exposure to the refugee crisis increase support for extreme-right parties?. *Political analysis*, 27(2), 244-254.
10. Državni zavod za statistiku (2013). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku*. Preuzeto 12.09.2022. s https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf
11. Esposito, J. L. (2011). *Rethinking Islam and Secularism*. *Association of Religion Data Archives*. Preuzeto 10.04.2022. s <http://www.thearda.com/rrh/papers/guidingpapers/esposito.pdf>
12. Esterajher, J. (2015). Iskustva zbrinjavanja prognanika i izbjeglica i suvremena izbjegličko-migrantska kriza u Hrvatskoj. *Političke analize*, 6(23), 15-22.
13. EUR-Lex (2022). *Migracije i azil*. Preuzeto 02.03.2022. s <https://eur-lex.europa.eu/HR/legal-content/glossary/migration-and-asylum.html>
14. European Resettlement Network (2022). *Resettlement, relocation or humanitarian admission: we explain terminology*. Preuzeto 20.05.2022. s <https://www.resettlement.eu/page/resettlement-relocation-or-humanitarian-admission-we-explain-terminology>
15. Europska komisija (2016). *Premještanje i preseljenje: države članice EU-a moraju hitno ispuniti svoje obveze*. Preuzeto 12.03.2022. s https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hr/IP_16_829
16. Eurostat (2016). *Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015*. Preuzeto 20.11.2021. s <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/790eba01-381c-4163-bcd2-a54959b99ed6>
17. Foner, N. (2015). Is Islam in Western Europe Like Race in the United States?. *Sociological Forum*, 30(4), 885-899.
18. Gil-Bazo, M. T. (2015). Asylum as a general principle of international law. *International Journal of Refugee Law*, 27(1), 3-28.

19. Gregurović, M., Kuti, S., & Župarić-Iljić, D. (2016). Attitudes towards immigrant workers and asylum seekers in eastern Croatia: dimensions, determinants and differences. *Migracijske i etničke teme*, 32(1), 91-122.
20. Hashemi, N. (2009). Secularism and Its Discontents in Muslim Societies. U: Hashemi, N., *Islam, secularism, and liberal democracy: Toward a democratic theory for Muslim societies*. OUP USA, 133-170.
21. Haverkamp, B. E. (2005). Ethical perspectives on qualitative research in applied psychology. *Journal of counseling psychology*, 52(2), 146-155.
22. Hrvatski Crveni križ (2022). *Godišnje izvješće o radu: 2021. godina*. Preuzeto 01.05.2022. s <https://www.hck.hr/UserDocsImages/dokumenti/TKO%20SMO/Skup%C5%A1ti%20na%20Godisnje%20izvjesce/Godi%C5%A1nje%20izvje%C5%A1C4%87e%20o%20radu%20-%20HCK%20-%202021.pdf?vel=5195020>
23. Ilišin, V., Gvozdanović, A., i Potočnik, D. (2015). *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*. Institut za društvena istraživanja. Preuzeto 10.09.2022. s <http://idiprints.knjiznica.idi.hr/392/1/Demokratski%20potencijali%20mladih%20u%20Hrvatskoj.pdf>
24. Ilišin, V., i Gvozdanović, A. (2016). Struktura i dinamika vrijednosti mladih u Hrvatskoj. U: Sekulić, D. (ur.), *Vrijednosti u hrvatskom društvu*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 169-197.
25. Isusovačka služba za izbjeglice (2021a). *Godišnje izvješće JRS Europe 2020*. Preuzeto 14.02.2022. s <https://hrv.jrs.net/hr/izor/godisnje-izvjesce-jrs-europe-2020/>
26. Isusovačka služba za izbjeglice (2021b). *Quarterly Report July – September 2021*. Preuzeto 14.02.2022. s https://hrv.jrs.net/wp-content/uploads/sites/24/2021/10/2021_07-09-Quarterly-Report-compressed.pdf
27. Isusovačka služba za izbjeglice (2022). *Centar za integraciju izbjeglica SOL - JRS Hrvatska*. Preuzeto 14.02.2022. s <https://hrv.jrs.net/hr/price/centar-za-integraciju-izbjeglica-sol/>
28. Kastoryano, R. (2004). Religion and incorporation: Islam in France and Germany. *International Migration Review*, 38(3), 1234-1255.

29. Kunovich, R. M., i Hodson, R. (1999). Conflict, religious identity, and ethnic intolerance in Croatia. *Social Forces*, 78(2), 643-668.
30. Lalić Novak, G. (2013). Europeizacija hrvatskoga sustava azila: mehanizmi i instrumenti utjecaja Europske unije na javne politike i institucije. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 22(2), 237-255.
31. Lalić Novak, G. (2014). Pravo na azil u sudskoj praksi—promiču li hrvatski sudovi više standarde zaštite tražitelja azila i azilanata. *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*, 14(4), 939-960.
32. Lalić, G. (2009). Međunarodni i europski standardi u zaštiti tražitelja azila: prihvati i pristup sustavu azila. *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*, 9(3), 749-772.
33. Medlobi, M., i Čepo, D. (2018). Stavovi korisnika društvenih mreža o izbjeglicama i tražiteljima azila: post festum tzv. izbjegličke krize. *Političke perspektive: časopis za istraživanje politike*, 8(1-2), 41-69.
34. Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada Slap.
35. Ministarstvo unutarnjih poslova (2018a). *Sporazum o suradnji na području integracije preseljenih osoba*. Preuzeto 12.03.2022. s <https://mup.gov.hr/vijesti-8/sporazum-o-suradnji-na-podrucju-integracije-preseljenih-osoba/283101>
36. Ministarstvo unutarnjih poslova (2018b). *Reagiranje MUP-a na optužbe Centra za mirovne studije*. Preuzeto 08.09.2022. s <https://mup.gov.hr/vijesti-8/reagiranje-mup-a-na-optuzbe-centra-za-mirovne-studije/282313>
37. Ministarstvo unutarnjih poslova (2019). *U Hrvatsku preseljena šesta skupina sirijskih izbjeglica iz Turske*. Preuzeto 12.03.2022. s <https://mup.gov.hr/vijesti-8/u-hrvatsku-preseljena-sesta-skupina-sirijskih-izbjeglica-iz-turske/283484>
38. Ministarstvo unutarnjih poslova (2022). *Statistika: Tražitelji međunarodne zaštite*. Preuzeto 13.03.2022. s https://mup.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/stranci/2022/medjunarodna%20zastita%20do%2030_6.pdf
39. Mujadžević, D. (2014). The consolidation of the Islamic community in modern Croatia: A unique path to the acceptance of Islam in a traditionally Catholic European country. *Journal of Muslims in Europe*, 3(1), 66-93.

40. Nadal, K. L., Griffin, K. E., Hamit, S., Leon, J., Tobio, M., & Rivera, D. P. (2012). Subtle and overt forms of Islamophobia: Microaggressions toward Muslim Americans. *Journal of Muslim Mental Health*, 6(2), 15-37.
41. Pavelić, A., i Čačić-Kumpes, J. (2015). Islam, islamofobija i Zapad: suprotstavljeni pogledi i društvena stvarnost. *Migracijske i etničke teme*, 31(3), 407-427.
42. Peers, S. (2016). EU Immigration and Asylum Law. U: Patterson, D., i Södersten, A. (ur.), *A Companion to European Union Law and International Law*. John Wiley & Sons, 519-533.
43. Pickel, G., i Öztürk, C. (2018). Islamophobia Without Muslims? The “contact hypothesis” as an explanation for anti-Muslim attitudes—Eastern European societies in a comparative perspective. *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics*, 12(2), 162-191.
44. Powers, G. F. (1996). Religion, conflict and prospects for reconciliation in Bosnia, Croatia and Yugoslavia. *Journal of International Affairs*, 50(1), 221-252.
45. Pozniak, R., & Petrović, D. (2014). Tražitelji azila kao prijatnja. *Studia ethnologica Croatica*, 26(1), 47-72.
46. Rubil, I., Stubbs, P., & Zrinščak, S. (2018). Dječje siromaštvo i strategije nošenja sa siromaštvom kućanstava u Hrvatskoj: kvantitativno-kvalitativna studija. *Economic Trends & Economic Policy*, 26(141), 59-115.
47. Teo Giljević, Tatjana Holjevac, Anamarija Kovač, Kristina Petrovečki, Lana Tučkorić (2020). *Integracija izbjeglica u hrvatsko društvo: pravno uređenje i ostvarivanje u praksi*. Hrvatski pravni centar. Preuzeto 20.02.2022. s <http://www.hpc.hr/wp-content/uploads/2021/05/Integracija-izbjeglica-u-hrvatsko-drustvo.pdf>
48. UNHCR (2021). *Konvencija 1951 i protokol o statusu izbjeglica*. Preuzeto s https://www.unhcr.org/hr/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/konvencija_1951.pdf
49. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina (2018a). *Okvir za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita na lokalnoj razini*. Preuzeto 01.03.2022. s <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Okvir%20za%20integ>

[raciju%20osoba%20kojima%20je%20odobrena%20me%C4%91unarodna%20za%C5%A1tita%20na%20lokalnoj%20razini.pdf](#)

50. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina (2022). *Integracija stranaca u hrvatsko društvo*. Preuzeto 25.02.2022. s <https://ljudskaprava.gov.hr/integracija-stranaca-u-hrvatsko-drustvo/643>
51. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. (2018b). *Akcijski plan za integraciju 2017-2019*. Preuzeto 01.02.2022. s <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/AKCIJSKI%20PLAN%20ZA%20INTEGRACIJU%202017-2019.pdf>
52. Weller, S. (2017). Using internet video calls in qualitative (longitudinal) interviews: Some implications for rapport. *International Journal of Social Research Methodology*, 20(6), 613-625.
53. Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti. *Narodne novine*, 127/17. Preuzeto 23.02.2022. s <https://www.zakon.hr/z/798/Zakon-o-me%C4%91unarodnoj-i-privremenoj-za%C5%A1titi>
54. Zrinščak, S. (2014). Re-Thinking Religious Diversity: Diversities and Governance of Diversity in “Post-Societies”. U: Giordan, G., Pace, E. (ur.), *Religious Pluralism. Framing Religious Diversity in the Contemporary World*. Springer, 115-131.
55. Zrinščak, S., Kregar, J., Sekulić, D., Ravlić, S., Grubišić, K., Čepo, D., Petričušić, A., i Čehulić, M. (2021). *Opća sociologija s uvodom u sociologiju prava*. Pravni fakultet.
56. Župarić-Iljić, D. (2020). Reshaped Roles of Faith-Based Actors Towards Refugees in the Balkan Corridor Phase and its Aftermath. U: Jacobsen, M. C., Gebre, E., B., i Župarić-Iljić, D. (ur.), *Cosmopolitanism, Migration and Universal Human Rights*. Basel: Springer Nature, 75-89.
57. Župarić-Iljić, D., i Valenta, M. (2019). “Refugee Crisis” in the Southeastern European Countries. U: Menjívar, C., Ruiz, M., i Ness, I. (ur.). (2019). *The Oxford handbook of migration crises*. Oxford University Press, 367-388.

9. Prilog

Prilog 1

Pitanja korištena u provedbi istraživanja

1. Iz koje države dolazite?
2. Koliko imate godina?
3. Što ste po struci / kojim zanimanjem ste se bavili prije?
4. Opišite svoje putovanje do Hrvatske? Kada ste stigli u Hrvatsku?
5. Gdje ste bili smješteni po dolasku u Hrvatsku?
6. Ukratko opišite proces dobivanja azila? Koliko dugo je trajao postupak?
7. Jeste li zaposleni? Kako je izgledao proces Vašeg dolaska na tržište rada? Kakvo iskustvo ste imali s priznavanjem prethodno stečenog obrazovanja/diplome? Ukoliko niste zaposleni, što je razlog tome?
8. Kakvo je Vaše iskustvo s ostvarivanjem zdravstvene skrbi u Hrvatskoj?
9. Na koji način je podmireno Vaše stambeno pitanje?
10. Koliko ste zadovoljni s mogućnošću učenja hrvatskog jezika?
11. Ukoliko imate djecu, pohađaju li Vaša djeca školu? Kako se osjećaju unutar školskog okruženja? Kako se nose sa školskim obavezama?
12. Koje ste vjeroispovijesti? Na koji način je Vaša vjeroispovijest utjecala na Vašu integraciju u hrvatsko društvo?
13. Jeste li se susreli s diskriminacijom na temelju nacionalne pripadnosti, vjeroispovijesti ili neke druge osnove? Jeste li osjetili prisutnost islamofobije u Hrvatskoj?
14. U kojem dijelu smatrate da bi Vam koristila veća podrška?
15. Ukoliko biste voljeli još nešto podijeliti u vezi Vašeg života u Hrvatskoj, slobodno to učinite.